

VALmennusta Omaishoitoperheille
Terveystenhuollossa

LOPPURA- PORTTI

Valot –projekti 2009-2013

Maarit Väisänen (toim.), projektivastaava
Mikkelin seudun Omaishoitajat ja Läheiset ry

SISÄLLYSLUETTELO

1 PROJEKTIN LÄHTÖKOHDAT	2
1.1. Tarpeet projektin taustalla	2
1.2. Alkuselvitykset vahvistivat käsitystä projektin tarpeellisuudesta	3
2 KÄSITTEET JA TAVOITTEET	5
2.1. Käsitteet	5
2.2. Tavoitteet	6
3 PROJEKTIN RESURSSIT JA YHTEISTYÖTAHOT	6
3.1. Resurssit	6
3.2. Yhteistyötahot ja niiden roolit	7
4 PROJEKTIN TUOTOKSET	8
4.1. Valot -toimintamalli	8
4.2. Omaishoitajille kehitetty materiaali	11
4.3. Ammattilaisille suunnattu materiaali	12
4.4. Projektin tiedottamiseen liittyvä materiaali	12
4.5. Bikva -raportti ja selvitykseen liittyvät kuviot	13
4.6. Omaishoitajien valmennukset	13
4.7. Osastotunnit	14
4.8. Seminaarit, perehdytyspäivät ja tapahtumat	15
4.9. Omaishoitajien vertaistukiryhmät ja yksilötapaamiset	15
5 KESKEISET TULOKSET	16
5.1. Toimintamalli nostaa esille omaishoitajan tarvitseman tuen terveydenhuollossa.....	16
5.2. Projektissa luotu ohjausmateriaali on käytössä.....	17
5.3. Omaishoitajat ovat saaneet valmennusta tulevaan tehtäväänsä	18
5.3.1. Pilottiosastojen ja -yksiköiden antama valmennus.....	18
5.3.2. OVET -valmennukset	19
5.3.3. AVH -ensitietopäivät	19
5.4. Ammattilaisten omaishoitotietous on lisääntynyt.....	20
5.5. Sidosryhmien näkökulmia Valot -projektista	20
6 KESKEISET VAIKUTUKSET JA LUPAAVAT KÄYTÄNNÖT	21
6.1. Omaishoitajuuden varhaisempi tunnistaminen Mikkelin seudulla.....	21
6.2. Omaishoitajien ohjaamistarpeeseen on havahduttu	22
6.3. Ammattilaisten asennemuutos	23
6.4. Omaishoitajien voimaantuminen	23
6.5. Kuntatasolla omaishoidon kehittäminen	24
6.6. Valtakunnallinen vaikuttamistyö	24
7 PROJEKTIN AIKANA ILMENNEET HAASTEET	25
7.1. Omainen ja omaishoitaja - uhka vai kumppani työntekijälle?	25
7.2. Riittävätkö projektin resurssit?	25
7.3. Projektin laajuus	26
7.4. Toimintamallin vieminen käytäntöön	26
8 JUURUTTAMINEN	26
8.1. Toimintamalli osaksi Etelä-Savon sairaanhoitopiirin vaativan kotiutuksen prosessikuvausta	26
8.2. Materiaalit pysyvä osa ohjauskäytäntöjä pilottiosastoilla ja -yksiköissä	27
8.3. Omaishoitajien valmentaminen ja varhainen vertaistuki osaksi yhdistyksen toimintaa	27
8.4. Toimintamallista tiedottaminen Mikkelin seudun ulkopuolelle	27
9 PROJEKTIN ARVIOINTI.....	27
10 PROJEKTI ON OLLUT MATKA	29

1 PROJEKTIN LÄHTÖKOHDAT

VALOT –projektin lähtökohtana on ollut terveydenhuollossa asioivien omaishoitajien roolin ja aseman nostaminen tarkastelun kohteeksi. Tämän lisäksi huomiota on haluttu kiinnittää ammattihenkilöstön ja omaisten yhteistyöhön ja sen kehittämiseen. Kehittämistyön keskiössä projektissa ovat olleet omaishoitajat. Työtä on tehty ja haluttu tehdä asiakasymmärryksestä käsin.

1.1. Tarpeet projektin taustalla

Omaishoidon merkitys Suomessa on korostunut yhteiskunnan rakennemuutoksen sekä iäkkäiden määrän kasvun myötä. Hoivan tarpeessa olevien henkilöiden määrä ja tiukat taloudelliset resurssit ovat luoneet kunnille paineita riittävien palvelujen järjestämiseksi niitä tarvitseville. Sosiaali- ja terveydenhuollon rakennetta onkin uudistettu viime vuosina merkittävästi. Erityisesti tavoitteena on ollut laitoshoidon vähentäminen, avo- ja välimuotoisten palvelujen lisääminen sekä kotona asumista tukevien palvelujen kehittäminen. Muutos on kasannut vastuuta pitkäaikaissairaiden, vanhuksien sekä vammaisten hoivasta yhä enemmän omaisille. Kuntien tiukka talouskuri on aiheuttanut kuitenkin harkinnanvaraisista etuuksista ja palveluista karsimista. Omaishoidon tukiin varatut määrärahat ovat useassa kunnassa alibudjetoituja ja omaishoitoperheiden tarvitsemien tukipalvelujen kehittäminen on ns. lapsen kengissä.

Hallituksen periaatepäätösten mukaisesti ikäihmisten, kaikenikäisten vammaisten ja pitkäaikaissairaiden tulee voida asua omassa kodissa tarpeellisten palvelujen tukemana. Kansallisen omaishoidon kehittämissuostyöryhmän (2013) mukaan tavoitteeseen voidaan päästä kehittämällä omaishoitoa ja sen edellytyksiä sekä lisäämällä omaishoidon houkuttelevuutta vaihtoehtoisena kotona tapahtuvana hoitomuotona.

Hoivan siirtyminen kotiin luo uudenlaisia ennaltaehkäiseviä palvelutarpeita avohoitoon. On satsattava ennistä enemmän omaisten ohjaukseen, koko perhettä tukevien palveluiden järjestämiseen sekä hyvinvoinnin tukemiseen. Omaishoitajat ovat usein ns. maallikkoja, joilla ei ole aikaisempaa terveydenhuollon työkokemusta eikä osaamista, jolla tukea sairastuneen tai vammautuneen läheisen toimintakykyä. He kaipaavat tietoa omaishoitoa tukevista palveluista sekä hoidettavan tarvitsemasta hoidosta ja kuntoutuksesta sekä hoivavastuun kuormituksen vaikutuksista omaan hyvinvointiin ja jaksamiseen. Omaishoitajien tiedetään myös voivan huonommin kuin saman ikäinen väestö keskimäärin. Omaishoitotilanteista osa päätyykin siksi, että omainen uupuu.

Valot –projekti on ollut paikallinen, Mikkelin seudulle painottunut hanke, jonka tavoitteena oli kehittää terveydenhuoltoon moniammatillinen omaishoitoperheitä valmentava toimintamalli. Perusteet hankkeen tarpeellisuuteen nousevat edellä kuvatusta yhteiskunnallisesta muutoksesta, mutta myös yksittäisten omaishoitoperheiden kokemuksista.

Valot –projektia ennen toimineessa VENE –projektissa (2006–2008) järjestetyissä omaishoitajien vertaisryhmissä ja kahdenkeskisissä tapaamisissa kiinnitettiin huomio siihen, kuinka vähän omaishoitajat saivatkaan valmennusta tulevaan ja vaativaan hoivatahtäväänsä ja kuinka helposti heidän mielipiteensä, kokemuk-

sensa sekä hyvinvoinnin heikkeneminen jäivät huomioimatta palvelujärjestelmässä. Tätä viestiä vahvasti yhdistyksen puheenjohtaja Annikki Pursiaisen lisensiaatin tutkimus (2010) ”Kun ne ottais meijjät tosissaan”, jossa selvitettiin omaishoitajien kokemuksia terveydenhuollosta. Tutkimus tuotti Valot –projektille merkittävää tietoa omaishoitajien asemasta ja roolista terveydenhuollossa sekä mahdollisti uusien toimintatapojen ideoimista.

VENE –projektissa todettiin, että moni omaishoitaja pyrkii tekemään työnsä mahdollisimman hyvin ja usein yli omien voimavarojen. Uupumuksen lisäksi tämä voi merkitä myös yliauttamista ja nousta esteeksi hoidettavan kuntoutumiselle ja toimintakyvyn palautumiselle. Vasta vertaisryhmissä tai muiden omaishoitajien kanssa keskustellessa omaishoitajat olivat saaneet vinkkejä siihen, kuinka arjessa kannattaisi toimia, mistä saada tukea ja kuinka ottaa aikaa myös itselle.

Omaishoitajien valmentamista tulevaan tehtäväänsä puolsi myös se, että terveydenhuollon työikätyönä huomiodaan potilaan hoidolliset ja kuntoutukselliset tarpeet, mutta omaishoitaja kysymyksineen ja tunteineen tulee usein ohitetuksi. Omaishoitotilanteiden alkuvaihe tuo mukanaan monia muutoksia perheen jäsenten rooleihin, arkeen, vuorovaikutukseen, tunne-elämään, uudenlaisten asioiden oppimista ja uusia tehtäviä perheen arkirutiineihin.

Valot -projektin tarvetta perusteltiin hankesuunnitelmassa seuraavien väittämien myötä. 1) Moni omaishoitotilanne alkaa terveydenhuollosta, joko läheisen äkillisen sairastumisen tai vammautumisen myötä tai hitaasti etenevän sairauden tai toimintakyvyn heikentymisen myötä. 2) Omaishoitajat ohjautuvat palvelujen piiriin varsin myöhäisessä vaiheessa. 3) Omaishoitajien saama ohjaus ja neuvonta ovat sattumanvaraista, eikä omaishoitajia juurikaan valmenneta tulevaan tehtäväänsä. 4) Jatkuvasti kasvavien tehokkuuspaineiden alla terveydenhuollossa pyritään lyhyempiin hoitoaikoihin, mistä johtuen kotiutukset tapahtuvat niin, että omaisen kykyä ja valmiutta hoivatyöhön ei ehditä selvittää riittävästi.

1.2. *Alkuelvitykset vahvistivat käsitystä projektin tarpeellisuudesta*

Projektin alussa toteutettu Bikva -selvitys ja siitä kirjoitettu raportti ”Sä oot yks tässä tiimissä, tehdään tää yhdessä” (2011) osoittivat edellä esitetyt väittämät toteen sekä toivat merkittäväällä tavalla esiin omaishoitajien oman äänen ja kokemuksen.

Projektin työntekijöiden toimesta toteutettujen Bikva –haastattelujen myötä terveydenhuollossa asioineet omaiset saivat tuoda esille omia kokemuksia ammattihenkilöstön kanssa tehdystä yhteistyöstä ja siitä, kuinka heidät oli omaisina otettu huomioon läheisen sairastuttua. Haastatteluissa selvitettiin omaisten ja ammattihenkilöstön näkemyksiä omaisten roolista ja paikasta terveydenhuollossa sekä omaishoitajien kokemuksia tuen ja ohjauksen tarpeista. Pilottiryh-

BIKVA –arviointimenetelmä:

Tavoitteena saada asiakkaat mukaan palvelujen laadun arviointiin ja luoda sitä kautta yhteys asiakkaiden ongelmien ymmärtämisen ja julkisten palvelujen kohdentamisen ja kehittämisen välille.

Arviointiprosessi on nelivaiheinen:

- 1) Asiakkaiden ryhmähaastattelut. Asiakkaat määrittelevät arviointikysymykset omien kokemustensa perusteella
- 2) Asiakkaiden antama palaute esitellään työntekijöille. Tavoitteena on pohtia asiakkaiden arvioita ja omaa toimintaa sen perustella.
- 3) Edellisten ryhmien palautteiden esittäminen hallintojohdolle.
- 4) Kaikki aikaisemmat keskustelut ja palautteet esitellään poliittisille päättäjille, jotta saadaan myös heidän arviointinsa palautteen syistä.

mänä projektissa ja Bikva -haastatteluissa olivat aivoverenkierronhäiriöön sairastuneiden (käytetään myöhemmin lyhennettä AVH) perheet.

"Nää on ollu siitä kiinni, että onko sopiva lääkäri tai tuttava.. niinku sattuman kauppaa löytynyt ittelleen, joka on neuvonu."

Omaishoitajien (n=13) haastatteluissa keskeisimmiksi kehittämisen kohteiksi nousivat mm. omaisen kuulluksi tuleminen ja roolin huomioiminen osastolla, omaisen ja ammattilaisten välisen yhteistyön sujuvuus, kotiutuksen suunnitteleminen yhdessä omaisen kanssa, omaisten valmentaminen jakson aikana sekä seurantajärjestelmästä sopiminen. Haastateltavien mukaan henkilöstön kiire sekä omaisten kokemusten ja tiedon ohittaminen vaikeuttivat yhteistyösuhteen ja luottamuksen syntymistä. Moni koki jäävänsä vastuun kanssa yksin, eikä heidän halukkuuttaan omaishoitajaksi ryhtymiseen ollut välttämättä selvitetty.

"Oletus on, että omainen hoitaa, ellei itse ilmaise, ettei jaksa, halua tai rupee"

Ammattihenkilöstö (n=21) etsi haastatteluissaan selityksiä omaishoitajien kokemuksille. Kävi esille, että nykyisessä terveydenhuollon järjestelmässä omaisilla ja perheenjäsenillä on sivusta seuraajan rooli. Omaisten ohjaukseen tai neuvontaan ei ollut järjestetty erillisiä resursseja, vaan sitä toteutettiin potilastyön paineessa. Ammattihenkilöstö oli huolissaan omaishoitoperheiden pärjäämisestä arjessa. Seurantajärjestelmää omaishoitoperheiden kotona selviytymiseen ei ollut olemassa, vaan perheiden oletettiin ottavan itse yhteyttä viranhaltijoihin, mikäli kotiutuksen jälkeen ilmeni ongelmia.

Hallintojohto (n=6) otti kantaa ammattihenkilöstön sekä omaisten väliseen kohtaamiseen. Omaisten huomioimisen tai ohjaamisen haasteita ei koettu niinkään resurssikysymyksenä, vaan enemmänkin nähtiin tarvetta henkilöstön asennemuutokselle. Hallintojohdon tehtävissä työskentelevien mukaan omainen tulisi nähdä yhteistyökumppanina ja hänen kanssaan keskustelemiseen tulee järjestää aikaa. Hallintojohto näki tärkeäksi laitosp- ja avohuollon yhteistyön kehittämisen sekä yhteisistä toimintatavoista sopimisen, jotta perheet saavat tuekseen riittävästi apua. Kuntien edustajat nostivat esille talousvaikeudet, joiden vuoksi palveluista pystytään myöntämään vain osa perheiden tarpeisiin nähden.

Päätäjien (n=5) puheissa alkavien omaishoitotilanteiden tunnistamista pidettiin tärkeänä, jotta omaishoitosta vastuun ottavat perheet valikoituvat alkuvaiheessa ohjaukseen ja valmennukseen. Osa hallintojohdosta ja päättäjistä suhtautui omaishoitoon velvoitteena ja rakkauteen perustuvana vastuuna, jonka vuoksi sairastuneen läheisen hoito ja hoiva tulee järjestää kotona. Toiset korostivat omaishoidon vapaaehtoisuutta. Heidän mielestään omaishoitajat ovat merkittävä hoivaresurssi kunnassa, joten heidän työnsä tukemiseen tarvitaan nykyistä enemmän panostusta.

Bikva –selvityksen lisäksi hankkeessa selvitettiin kyselylomakkeella ammattilaisten asennoitumista omaishoitajiin ja nykyisiä ohjauskäytäntöjä. Selvityksen merkittävimpinä tuloksina olivat, että terveydenhuollon yksiköissä ei ollut sovittuna systeemiä siitä

- ✓ kuka selvittää omaisen suostumuksen ryhtyä omaishoitajaksi
- ✓ millä tavoin aloittavan omaisen tieto-taitoa, kykyjä tai omaa terveydentilaa suhteessa läheisen hoidon tarpeeseen arvioidaan
- ✓ millä tavoin omaisen ohjaus toteutetaan

Pitkin matkaa projektin aikana kirkastui yhä selvemmäksi se, ettei omaishoitajien asemaa terveydenhuollossa ole vielä riittävästi tunnistettu. Ohessa on listattuna niitä seikkoja, jotka on tunnistettu sekä projektin aikana että valtakunnallisesti eri tutkimusten yhteydessä haasteellisiksi:

- ✓ Omaisilla on kokemuksia sivusta seuraajan –roolista terveydenhuollossa
- ✓ Hoitojakson aikana omaisten huomioiminen ja ohjaaminen on sattumanvaraista
- ✓ Omaishoitajien asema terveydenhuollossa on määrittämätön
- ✓ Omaishoitajien oikeuksia ei ole määriteltynä
- ✓ Ammattilaisten tietoisuus omaishoidosta ja siihen liittyvistä erityiskysymyksistä on marginaalista
- ✓ Ammattilaisilla on niukasti resursseja omaisten kohtaamiseen tai tukemiseen
- ✓ Ammattilaisilla on huoli omaishoitoperheiden selviytymisestä
- ✓ Yleinen asenne omaisia kohtaan on stereotyyppinen
- ✓ Kuntasektorilla resurssien niukkuus näyttäytyy myös omaishoitajien tukipalvelujen vähäisyytenä

2 KÄSITTEET JA TAVOITTEET

2.1 Käsitteet

Omaishoitaja

Projektissa omaishoitajaksi on katsottu Suomen Omaishoidon verkoston (2007) määritelmän mukaisesti henkilö, joka pitää huolta perheenjäsenestään tai muusta läheisestään, joka sairaudesta, vammaisuudesta tai muusta erityisestä hoidon tarpeesta johtuen ei selviydy arjestaan omatoimisesti.

Omainen

Terveydenhuollossa päädyimme käyttämään omainen –käsitettä omaishoitajan sijaan, sillä havaitsimme ammattihenkilöstön mieltävän omaishoitajan tarkoittamaan vain omaishoitosopimuksen tehneitä omaisia. Omaisen käsitteen käyttämistä puolsi myös se ajatus, että sairastuneen/vammautuneen henkilön omainen ei heti sairauden alkuvaiheessa / vammautumisen jälkeen miellä itseään kenenkään hoitajaksi. Näin ollen projektin aikana mm. pilottiosastoilla omaishoitajuuden varhaisen tunnistamisen yhteydessä käytettiin yleisnimitystä omainen tai sairastuneen/vammautuneen henkilön omainen tai läheinen.

Ennustettavissa oleva omaishoitotilanne

Terveydenhuollossa ennakkoon tunnistettavia merkkejä ovat:

- 1) perheenjäsenen pitkäaikainen sairaus/vammautuminen, jonka johdosta hän tarvitsee toisen apua tai ohjausta säännöllisesti päivittäisissä toimissa, kodin ulkopuolella toimiessa sekä asioidessa

- 2) sairastuneella/vammautuneella on edellytykset palata omaan kotiin sekä
- 3) läheisellä/omaisella on tahto sekä kyky ottaa vastuuta sairastuneen hoivasta

Omaishoidon varhainen tunnistaminen

Ulkopuolinen henkilö tunnistaa ennustettavissa olevan omaishoitotilanteen ja auttaa omaista tunnistautumaan omaishoitajaksi. (Valot –hanke ja Yhteinen polku –hanke 2012)

2.2 Tavoitteet

1 Toimintamallin kehittämien

Projektin tavoitteena oli selvittää nykyinen sekä tavoiteltavissa oleva terveydenhuollon ja omaishoitajien yhteistyömalli. Toimintamallin kehittäminen tapahtuu yhteistyössä omaishoitajien ja sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten kanssa.

2 Ammattihenkilöstön perehdyttäminen

Toisena toivotteena oli perehdyttää terveydenhuollon ammattihenkilöstö tuntemaan omaishoidon arki ja tunnistamaan ne tilanteet, joissa omaishoitaja tarvitsee erityistä tukea ja ohjausta

Projektin päätavoite

kehittää terveydenhuoltoon omaishoitotilanteet tunnistava sekä omaishoitajia valmentava ja tukeva moniammatillinen toimintamalli, jossa omaishoitajat nähdään sekä voimavarana että yhteistyökumppaneina.

Omaishoitajien oma ääni on kehittämistyön ytimenä

3 Vasta-alkavat omaishoitajat saavat turvallisemman ja tuetumman alun tulevaan tehtäväänsä

Tavoitteena oli turvata erilaisin keinoin alkavien omaishoitotilanteiden tuettu ja turvallinen alku.

- Laatia kriteerit vaativien omaishoitotilanteiden tunnistamiseksi ja kehittää siihen soveltuvaa materiaalia ja levittää sitä mm. sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille.
- Kehittää omaishoitajien varhaisen tukemisen muotoja ja ylläpitää VENE- projektissa käynnistettyjä ryhmiä ja toimivia ohjaus- ja neuvontakäytäntöjä.
- Järjestetää omaishoitajille suunnattua valmennusta (OVET omaishoitajavalmennus)

3 PROJEKTIN RESURSSIT JA YHTEISTYÖTAHOT

3.1. Resurssit

Raha-automaattiyhdistys oli myöntänyt Valot –projektille avustusta viidelle vuodelle (2009-2013) yhteensä 487 000€. Avustussumma kattoi kahden projektityöntekijän palkan, henkilöstö- ja matkakulut, vuokrat sekä koulutus-, toiminta- ja materiaalikulut.

Projektissa työskenteli projektivastaava ja projektityöntekijä. Tarvittaessa (mm. valmennukset ja ensi-tietopäivät) projektityöntekijöiden työparina toimi vapaaehtoispuhjoisia kokemusasiantuntijoita.

Projektille oli nimetty ohjausryhmä, jossa oli edustus Etelä-Savon sairaanhoitopiiristä, Mikkelin kaupungin sosiaali- ja terveystalvetaista, Kyyhkylän kuntoutuskeskuksesta, Omaishoitajat ja Läheiset - Liitto ry:stä, Mikkelin ammattikorkeakoulusta, Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksesta, Pieksämäen vammaispalvelusta sekä Mikkelin seudun Omaishoitajat ja Läheiset ry:n hallituksesta sekä kaksi omaishoitajaa. Ohjausryhmä kokoontui vuosittain kaksi kertaa.

3.2. Yhteistyötahot ja niiden roolit

Etelä- Savon sairaanhoitopiiri, neurologinen kuntoutusosasto, lääkinnällisen kuntoutuksen yksikkö ja sosiaalityön yksikkö: Pilottiyksiköinä rooliksi muodostui omaishoitoa tukevan toimintamallin kehittäminen ja juurruttaminen osaksi työyksiköiden ja osaston toimintaa. Lisäksi osallistuminen työryhmiin, koulutuksiin ja projektin kokonaisarviointiin. Materiaalien kokeileminen ja arviointi.

Etelä-Savon sairaanhoitopiirin ALTTI –projekti (Aivohalvaus – tiedä, tunnistaa, kuntoudu): yhteistyö vaativan kotiutuksen ohjauspolun työstämiseksi sairaanhoitopiirin QPR –ohjelmistoon, AVH –ensitietopäivien ja seminaarien järjestämisessä sekä materiaalin luomisessa. Tiedottaminen Valot –projektin tuloksista mm. AVH-yhdyshenkilöille.

Kyyhkylän kuntoutusosasto 5 sekä sosiaalityöntekijä(t): Pilottiosastona roolina omaishoitoa tukevan toimintamallin kehittäminen ja juurruttaminen osaksi osaston toimintaa. Osallistuminen työryhmiin ja koulutuksiin sekä projektin kokonaisarviointiin. Materiaalien kokeileminen ja arviointi.

Omaishoitajat ja Läheiset Liitto ry: Valot –projektissa luodun toimintamallin, selvityksen tuloksien ja materiaalien levittäminen, ohjausryhmätyöskentely sekä sosiaali- ja terveystalvetaisten ammattiliittojen kanssa tehtävä yhteistyöryhmän koordinointi.

Joensuun seudun Omaishoitajat ja Läheiset ry:n Yhteinen polku -hanke: Toimintamallin levittäminen, materiaalien työstäminen ja projektin vertaisarviointi.

Itä- Suomen sosiaalialan osaamiskeskus: Koulutus- ja tiedostusyhteistyö ja ohjausryhmä- sekä hallitustyöskentely.

Mikkelin ammattikorkeakoulu: Koulutusyhteistyö, ohjausmateriaalien työstäminen ja opinnäytetöiden tekeminen. Ohjausryhmä- sekä arviointi- ja koulutustyöryhmätyöskentely.

Mikkelin kaupungin kotihoito: materiaalin levittäminen, osallistuminen työryhmiin sekä Ovet omaishoitajavalmennuksien alustukset.

Viola- väkivallasta vapaaksi ry: ohjausmateriaalin työstäminen ja OVET –valmennuksessa alustus.

Vertaisarvioinnissa yhteistyöstä sanottua:

“Hanke on onnistunut sitoutamaan yhteistyökumppaneita erinomaisesti hyvän pohjatyon, työntekijöiden asiantuntijuuden ja sitkeyden, ammatillisuuden ja hyvien vuorovaikutustaitojen myötävaikutuksella. Sitoutuneita yhteistyökumppaneita on löytynyt myös järjestö- ja hankepuolelta.

Hankkeen työntekijät kokevat, että pilottiosastot ja –yksiköt ovat sitoutuneet toimintamallin kehittämiseen sairaanhoitopiirin ylintä johtoa myöten. Ammattihenkilöstön sitoutuminen näkyy mm. omien työkäytäntöjen muuttamisena yhä enemmän omaishoitajia huomioivamman suuntaan sekä vilkkaana keskusteluna osastotunneilla. Osastonhoitajat ovat olleet mukana erilaisissa omaishoitoon liittyvissä työryhmissä ja ovat ymmärtäneet asian tärkeyden. He ovat myös antaneet aikaa omaishoitoasioiden kehittämiseksi osastotyön lomassa.

Vertaisarvioijana toteamme, että yhteistyö terveydenhuollon, kunnan ja kolmannen sektorin kanssa on vahvistunut ja löytänyt uusia muotoja toimintamallin kehittämisen aikana. Esimerkiksi Bikva –selvitykseen ovat osallistuneet myös ESSHP:n ja Mikkelin kaupungin sosiaali- ja terveystalvetaisten johto. Projektin aikana on pidetty yhteistyöneuvotteluja omaishoitajien ohjaustarpeista, henkilöstön resursseista sekä perhelähimmäisemmän työskentelytöiden kehittämisestä.

Hankkeen työntekijät ovat tuoneet esille kokeneensa erityisen merkityksellisenä Omaishoitajat ja Läheiset –Liitto ry:n vahvan tuen koko hankkeen ajan. Tämä on näkynyt mm. ohjausryhmätyöskentelyssä, hankkeessa esiin nousseiden kehittämistarpeiden eteenpäin viemisenä.”

Valmu –hanke, Mikkelin seudun Muisti: Valot –projektista saadun tiedon levittäminen, yhteisten koulutuksien järjestäminen sekä materiaalien levittäminen.

Lakeuden Omaishoitajien Yhdessä tehden II –hanke: VALOT ohjausmallin levittäminen.

Omaisena edelleen (Tuija Kotiranta): koulutusyhteistyö ja omaisyhteistyön edistäminen.

4 PROJEKTIN TUOTOKSET

4.1. Valot –toimintamalli

Toimintamallin kehittämisen lähtökohtana toimivat omaishoitajien kokemukset eri terveydenhuollon yksiköistä ja henkilökunnan kanssa tehdystä yhteistyöstä sekä siitä, mitä omaishoitajat olisivat kaivanneet tuekseen omaishoitotilanteen alkaessa. Toimintamalliin on otettu mukaan pilottiosastoilla hyviksi havaitut käytännöt sekä ne seikat, joita on kehitetty omaishoitajien tarpeista lähtien projektin aikana.

Toimintamallin kehittämisessä olivat mukana myös terveydenhuollon ammattilaiset. Mallia työstettiin palapaalata osastotunneilla ja työryhmissä. Ammattilaiset saivat samalla pohtia oman työyksikkönsä nykyistä toimintaa sekä sitä, millä keinoin omaishoitajia tuettaisiin yksikössä yhä paremmin tulevaisuudessa.

Toimintamallin sisältöjä tehdessä halusimme kuvata omaishoitajan ohjaus- ja valmennustarvetta mahdollisimman yksityiskohtaisesti. Koimme tärkeäksi nostaa esille mm. omaisen kokeman kriisin läheisen sairastuessa ja omaisen suostumuksen selvittämisen. Mikäli omaisen kriisiä ei huomioida jakson aikana, voi se nostaa omaisen, etenkin jos kyseessä on puoliso, masennukseen sairastumisen riskiä varsinkin aivoinfarktiin ja Alzheimerin tautiin sairastuneiden osalta (Berg 2009, 56 ja Välimäki 2012, 33-34). Ammattilaisten on hyvä myös tunnistaa kriisin vaiheet omaisissa, jotta he pystyvät asennoitumaan eritavoin ilmeneviin reaktioihin oman ammattinsa edellyttämällä tavalla.

Valot –toimintamalli (kuvio 1) on tarkoitettu malliksi, jota voidaan käyttää niissä terveydenhuollon yksiköissä, joista kotiutetaan potilaita omaishoitajien vastuulle. Varsinkin vaativat, vasta-alkavat omaishoitotilanteet tarvitsevat tuetun alun kotihoidolle. Akuuteissa yksiköissä omaishoitotilannetta ei välttämättä ehditä selvittää perinpohjaisesti, jolloin huomio tulisi kiinnittää yläotsakkeisiin ja niiden huomioimiseen eri ammattilaisten yhteistyönä.

Toimintamallin haluttiin herättävän pilottiosastoilla ja –yksiköissä kiinnostusta myös paikalla vierailevissa omaisissa, joten vuoden 2014 alussa siitä tehtiin sisustuselementiksi osaston seinälle koristeellinen puu. Puu sisältää oksistossaan kaikki toimintamallin osa-alueet. Puun toteutuksesta vastasi Mainostoimisto Groteski.

Puu-idean hyödyntämistä jatketaan Valot II –projektissa.

VALOT TOIMINTAMALLI

Omaishoitotilanteen tunnistaminen

Kaikki ammattiryhmät

- Ennustettavissa oleva omaishoito
- Käynnissä oleva omaishoito

Yhteistyön käynnistäminen omaisen kanssa

Vastuutyöntekijä (hoitaja, fysioterapeutti tms.)

- Omaisen hyvä kohtaaminen ja kuuleminen
- Omaisen roolin määrittäminen hoitojaksolla
- Omaisen mahdollisen kriisin tunnistaminen

Selvityksen tekeminen terveydenhuollossa

Kukin ammattiryhmä omalta osaltaan

- Omaisen tahto ja edellytykset toimia omaishoitajana
- Kodin asumisolosuhteet
- Alkavan hoiva-/parisuhteen laatu ennen sairastumista
- Sosiaalinen verkosto
- Perheen taloudellinen tilanne

Omaisen ohjaaminen

Kukin ammattiryhmä omalta osaltaan

- Tieto sairaudesta ja toimintakyvystä (hoitaja, lääkäri, fysioterap.)
- Mallinnus läheisen avustamiseen tai ohjaamiseen liittyvissä tehtävissä
- Kuntoutumista edistävä työote (fysio- ja/tai toimintaterapeutti)
- Tukipalvelut ja etuudet (sosiaalityöntekijä)
- Tieto omaishoitajuudesta, omaisen elämänlaatu (sosiaalityöntekijä, hoitaja)
- Vertaistuki ja kuntoutus (sosiaalityöntekijä, kuntoutusohjaaja)

Kotiutuksen valmistelu yhteistyönä

Kukin ammattiryhmä osaltaan

- Kartoittavat kotikäynnit
- Kotilomat
- Ennakoivat keskustelut
- Kotiutuksesta sopiminen, kotiutusneuvottelu
- Kotiutussuunnitelman laadinta

Suunnitelmien tarkistamisesta ja seurannasta sopiminen

Vastuutyöntekijä

- Kuka tarkistaa suunnitelmien paikkansa pitävyyden kotona (2-4vko kotiutuksesta)?
- Kuka vastaa seurannasta?

Tärkeimmäksi osioksi toimintamallissa nousi **omaishoitotilanteiden tunnistaminen**. Mikäli omaishoitotilanne jää tunnistamatta kotiuttavassa yksikössä, jää omaishoitaja todennäköisesti ilman ohjausta tulevaan tehtäväänsä. Jo käynnissä olevat omaishoitotilanteet tunnistetaan herkemmin, mutta huomio tulisi kiinnittää erityisesti varhaisiin merkkeihin (kts. s. 6 ennustettavissa oleva omaishoitotilanne). Näin mahdollistetaan tuettu ja turvallisempi alku omaishoidolle.

Toisena tärkeänä osana toimintamallia on **yhteistyön käynnistäminen omaisen kanssa**. Yhteistyön käynnistyminen ei saa olla pelkästään omaisen vastuulla, vaan ammattilainen toimii tässä aktiivisena osapuolena. Esimerkiksi omaishoitaja ottaa puhelimitse yhteyden omaiseen tai hakeutuu keskustelemaan osastovierailun aikana. Omaishoitajat eivät kertomansa mukaan pystyneet läheisen äkillisen sairastumisen yhteydessä hahmottamaan rooliaan hoitoyksikössä. Sen lisäksi sairaalatermit, hoitotoimenpiteet, ammattilaiset sekä tilat olivat vieraita. Omaiset olivat varovaisia lähestymään hoitajia tai he eivät tiedäneet mistä asioista heidän olisi ollut hyvä tiedottaa tai kysyä lisätietoa. Samaan aikaan ammattilaiset odottivat, että omaiset ottaisivat yhteyttä ja kertoisivat taustatietoja. Jotta yhteistyö saadaan käyntiin, toimintamalliin se on kirjattuna ammattilaisten vastuulle.

Jotta omaishoitoperhe saisi tarvitsemaansa tukea muuttuneeseen elämäntilanteeseen, tulee **perheen tilanteen selvittäminen** aloittaa jo terveydenhuollon yksikössä. Tämä on tärkeää myös kotiutuksen valmistelun kannalta, jotta tiedetään voiko sairastunut palata kotiin, tarvitaanko mahdollisesti muutostöitä, onko omaisella mahdollisuus avustaa sairastunutta ja millaisin edellytyksin, mitä muuta tukea tarvitaan, voiko aikaisemman parisuhteen pohjalta ryhtyä rakentamaan omaishoitosuhdetta jne..

Selvityksen perusteella yksikössä voidaan aloittaa **omaishoitajan ohjaaminen** moniammatillisen ryhmän jäsenten toimesta, kukin oman osaamisalueensa mukaisesti. Tärkeänä nähtiin mm. mallioppiminen sekä kahden keskiä ohjauskeskustelut eri ammattilaisten kanssa. Tällä tavoin aloittava omaishoitaja pääsee pohtimaan tulevaa kotiutusta ja sen vaikutusta omaan ja koko perheen elämään. Samalla omaishoitaja pääsee arvioimaan omia mahdollisuuksiaan toimia läheisensä tukena ja avustajana sekä opettelemaan uusia taitoja ammattilaisten tukemana.

Kotiutuksen valmistelu yhteistyönä kuvaa niitä valmistelevia toimenpiteitä, joita vaativissa alkavissa omaishoitotilanteissa on hyödynnetty hyvin tuloksin. Omaishoitotilanteen varsinainen sitovuus ja vaativuus ilmenee usein vasta muutama viikko kotiutuksen jälkeen. Muutoksen hahmottamista voi kuitenkin helpottaa esim. kotilomilla, jonka aikana omainen kirjaa ylös seikkoja, jotka aiheuttavat heille uuden oppimista tai hankaluuksia. Lisäksi kotikäynneillä kerätty tieto ja havainnot ovat tärkeitä tulevien palvelujen, tukimuotojen ja apuvälineiden hahmottamiseksi. Hoitoneuvotteluissa omaiset ovat saaneet samanaikaista tietoa läheisensä tilanteesta sekä päässeet vaikuttamaan kotiutusjärjestelyihin ja sopimaan mahdollisista ulkopuolisista tukipalveluista.

Toimintamallin viimeisenä osiona on **suunnitelmien tarkistamisesta ja seurannasta sopiminen**. Omaishoitajat kokivat jäävänsä kotiutuksen jälkeen yksin muuttuneen elämäntilanteen aiheuttamien haasteiden kanssa. Ammattilaisten huolena oli perheiden pärjääminen ja tukipalveluiden järjestäminen. Seurantaan ei ollut sovittuja käytäntöjä. Jatkossa onkin tärkeää kiinnittää huomio siihen, kuinka perheiden selviytymistä kotona voitaisiin seurata 2-4vkon päästä kotiutuksesta. Tuona aikana on todennäköisesti ilmentynyt joitakin haasteita, joiden ratkaisemiseen tarvittaisiin ammattilaisten apua.

Toimintamalli on kuvannettuna tarkemmin liitteessä (Liite 1) sekä osoitteessa www.mikkelinseudunomais-hoitajat.fi VALOT –projektin alla sekä Innokylän nettisivuilla osoitteessa <https://www.innokyla.fi/web/malli701217>.

Samaan aikaan Valot toimintamallia kehitettäessä aivohalvaukseen sairastuneille rakennettiin ohjauspolkua Etelä-Savon sairaanhoitopiirin QPR –ohjelmistoon ALTTI –hankkeen toimesta. Hankkeet yhdistivät voimansa ja näin syntyi vaativan kotiutuksen malli (Liite 2). Tässä QPR –mallissa on huomioitu AVH sairastuneen rinnalla omaishoitajan ohjaaminen ja valmentaminen tehtäväänsä. Prosessikuvauksessa olevien laatikoiden kautta lukijalle avautuu uusi ikkuna, joka sisältää lisätietoa sekä mahdollista ohjausmateriaalia kyseessä olevasta aiheesta.

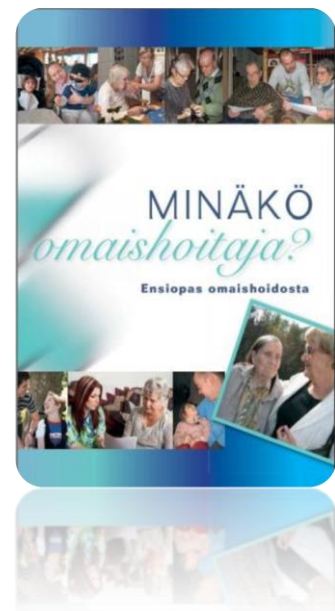
Vaativan kotiutuksen mallia pääsee lukemaan jokainen Mikkelin keskussairaalan hoitohenkilöstöön kuuluva. Myös sairaanhoitopiirin alueen kunnista pääsee QPR –ohjelmistoon erillisen OVI –palvelun kautta.

4.2. Omaishoitajille kehitetty materiaali

Projektin alkuvaiheessa havaittiin, ettei terveydenhuollossa ole juurikaan ohjausmateriaalia omaishoitotilanteiden käynnistymiseen. Lisäksi omaishoitajat kaipasivat ohjauskeskustelujen tueksi kirjallista materiaalia, johon voi palata myöhemmin.

Kirjallista materiaalia on ollut jaossa projektin aikana useassa eri toimipisteessä yhdistyksemme alueella. Osa materiaaleista on ladattavissa Mikkelin seudun Omaishoitajat ja Läheiset ry:n nettisivuilta.

- **Minäkö omaishoitaja –ensiopas (2010)** on tehty yhteistyössä Omaishoitajat ja Läheiset –Liitto ry:n, Lakeuden seudun Omaishoitajat ja Läheiset ry:n, Joensuunseudun Omaishoitajat ja Läheiset ry:n sekä Suomen Omaishoidon verkoston kanssa. Oppaan tavoitteena on antaa ensitietoa omaishoitajuutta aloittelevalle tai omaishoittoa pohtivalle henkilölle sekä heidän parissaan työskenteleville ammattilaisille.
- **Pidä huoli myös itsestäsi –esite;** on muokattu Pääkaupunki seudun Omaishoitajat ja Läheiset ry:n vastaavasta esitteestä muistuttamaan omaishoitajia myös omasta hyvinvoinnista huolehtimisen tärkeydestä.
- **Omainen avustatko tai hoivaatko läheistäsi –esite;** on muokattu Joensuun vastaavasta esitteestä omaishoitajuuden tunnistamisen merkkien havainnollistamiseksi esimerkkien avulla.
- **Omaisten ohjauslomake (2011)**
Omaisten ohjaukseen haluttiin työkalua, jonka myötä osastojakson aikana saataisiin tietoa siitä, millaisten asioiden opettelemiseen tai harjoitteluun omainen kaipaisi tukea. Oulussa toimineessa SAKKE –hankkeessa oli kehitetty omaisten ohjauslomake, jota muokattiin tarpeeseen sopivaksi. Omaisten ohjauslomake tuli hankkeen päättyessä osaksi Tiedolla, taidolla, tunteella –opasta.

- **Lääkehoidon opas omaishoitajille** (2012)

Opas on tehty Mikkelin ammattikorkeakoulun sairaanhoidon opiskelijoiden opinnäytetyönä. Opas avaa perusasioita lääkehoidosta; kuinka turvallista lääkehoitoa toteutetaan, mitä ovat yleisimmät lääkemuodot ja millaisia lääkkeiden antotapoja on olemassa. Yhteistyötahoina oppaan toteuttamisessa olivat Valot -projektin lisäksi, Orion Pharma Oyj sekä Graanin Avainapteekki.

- **Tiedolla, taidolla, tunteella –opas** (2013)

Oppaaseen on koottuna sitä tietoa, joka on omaishoitajien kokemuksen mukaan oleellista omaishoitotilanteen alkuvaiheessa (esim. omaisen kriisi ja rooli osastojaksolla, moniammatillisen työryhmän tehtävät ja vinkkejä heidän kanssa työskentelyyn, kotiutuksen suunnittelu sekä omaisen omasta hyvinvoinnista huolehtiminen). Lisäksi oppaaseen on sisällytetty projektin aikana luodut tarkistuslistat omaisen näkökulmasta ajatellen.

Opas on ladattavissa osoitteessa: <http://www.mikkelinseudunomais-hoitajat.fi/valot-projekti/materiaalia-omaishoitajille/>

4.3. Ammattilaisille suunnattu materiaali

Terveystieteiden henkilöstön kanssa käytyjen keskustelujen myötä projektissa päädyttiin laatimaan yhteistyössä eri ammattiryhmien kanssa tarkistuslistat asioista, joita tulisi käydä läpi silloin kun asiakkaana on omaishoitoperhe tai omaishoitaja. Näin syntyivät seuraavat ”tsekkauslistat”:

- **Lääkärien tsekkauslista**
- **Hoitajan tsekkauslista**
- **Kotiutuksen tarkistuslista**

Tsekkauslistat löytyvät nettisivuiltamme: <http://www.mikkelinseudunomais-hoitajat.fi/valot-projekti/ammattilaisille-ohjauksen-tueksi/>

Folderipaketit

Jaoimme jokaiselle pilottiosastolle sekä –yksikölle projektissa painatetut pahviset materiaalikansiot, jotka sisältävät kaikki projektin aikana kehitetyt oppaat ja esitteet. Näin ollen esimerkiksi osastolla työskennellessä hoitajien aika ei mene eri esitteiden etsimiseen, vaan tarvittava materiaali on kätevästi yhdessä pahvikansiossa.

4.4. Projektin tiedottamiseen liittyvä materiaali

- VALOT –projektin esite ja osuus yhdistyksen esitteessä (2009)

Syttyneitä, mutta himmeäksi jääneitä tähtiä:

Omaishoidon vaativuuden vyöhykkeistö (2010)

Hankkeen aikana kehitettiin omaishoitotilanteiden tunnistamista varten omaishoidon tunnistamisen vyöhykkeistöä. Toimintamallityöryhmän kokouksessa v.2011 päätettiin moniammatillisen edustuksen toimesta, että vyöhykkeistö toimisi enemmänkin perehdytystyökaluna uusille työntekijöille.

Omaishoitajan tuen ja voimavarojen arviointilomakeisto (2011)

Lomakeisto kehitetty Marjo-Liisa Mattuksen HMI –perhelähtöinen arviointilomakkeiden pohjalta omaishoitoperheille soveltuviksi.

Lomakkeet olivat kehitettyä terveydenhuollon sosiaalityöntekijöillä, jolloin lomakkeiden to-dettiin olevan soveltuvampia esim. kotihoitoon, jossa asiakkuussuhde kestää pidemmän aikaa.

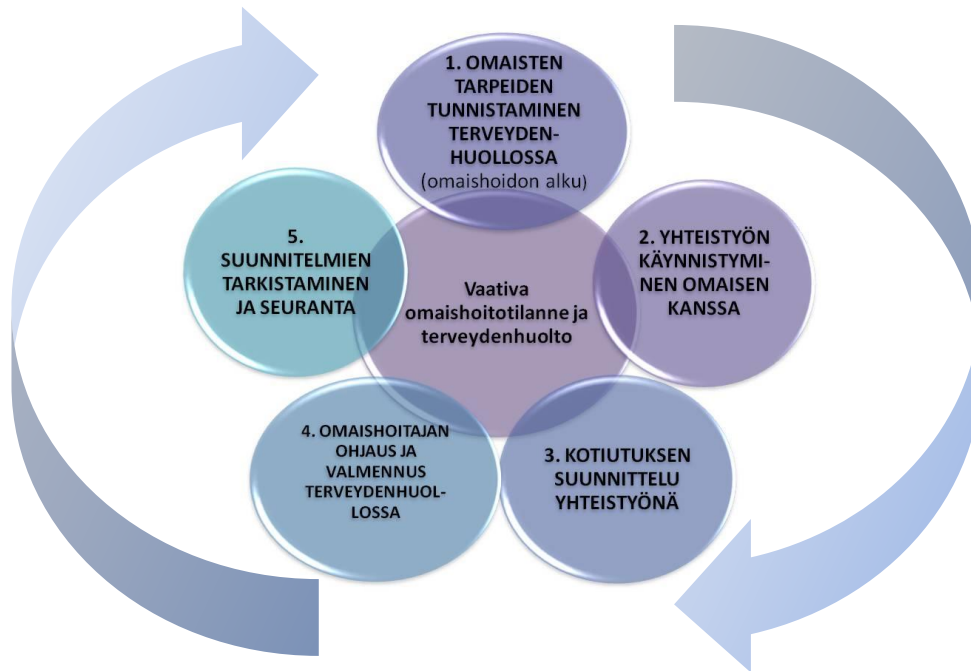
Kriisijanat

Läheisen sairastuessa omaisen kriisin arvioimiseen kehitetty jana. Omaista pyydetään arvioimaan omaa tilannettaan janan arviointiasteikolla 1-10.

- VALOT –projekti posteri (2012)
- Yhdistyksen nettisivut ja niiden yhteydessä VALOT –projektin omat sivut (2010) <http://www.mikke-linseudunomaishoitajat.fi/valot-projekti/>
- Minäkö omaishoitaja –roll up (2012)
- Kriittiset pisteet omaishoitoperheiden tukemisessa –juliste (2013)

4.5. Bikva –raportti ja selvitykseen liittyvät kuvat

- ”Sä oot yks tässä tiimissä, tehdään tää yhdessä” –raportti (2011) kirjoitettiin Bikva –haastattelujen pohjalta. Raporttiin on kirjattuna omaishoitajien, ammattihenkilöstön, hallintojohdon sekä päättäjien näkemykset. Keskeisenä lähtökohtana raportissa on tuoda esille omaishoitajien kokemukset ja kehittämisehdotukset terveydenhuollon ja omaishoitajien yhteistyöstä.
- Kriittiset pisteet omaishoitoperheiden kanssa tehtävässä yhteistyössä –kuvio (2011) muodostui niistä seikoista, jotka Bikva –haastatteluissa nousivat kehittämistyön ytimeksi ja myöhemmin antoivat rungon uuden toimintamallin syntymiselle.

4.6. Omaishoitajien valmennukset

Projekti koulutti Omaishoitajat ja läheiset –liitto ry:n OVET –koulutuksissa ohjaajiksi kolme henkilöä.

Ensimmäinen OVET omaishoitajavalmennus järjestettiin Mikkeliissä syyskuussa 2011. Tämän lisäksi Mikkeliissä valmennuksia on järjestetty keväällä 2012 sekä keväällä 2013. Ohjaajina kursseilla toimivat projektivastaava ja kokemusasiantuntija. OVET –valmennuskurssit toteutettiin Mikkelin lisäksi Kangasniemellä (2012) sekä Puumalassa (2013). Osallistujien määrät eriteltynä taulukossa (liite 3).

Valmennuskurssien sisältöjä muokattiin ryhmien tarpeiden mukaisesti. Perusrunko valmennuksissa koostui seuraavista elementeistä:

OVIA OMAISHOITAJUUTEEN	OVET ITSEEN	OVET HOIVATYÖHÖN	OVET AVUSTAMISEEN	OVET AUKI YHTEISKUNTAAN	OVET AUKI TULEVAISUUTEEN
• Omaishoitajuus osana elämän kokonaisuutta • Kun elämä muuttuu • Alustajina: OVET ohjaajat	• Oman ajan käyttö • Omaishoitajan voimavarat • Alustajina: OVET ohjaajat	• Mitä meille kuuluu • Avaimia hoitotyöhön • Alustajina: OVET ohjaaja + sairaanhoitaja	• Avustamisen aakkoset ja avustamiskuntopiiri • Alustajina: OVET ohjaaja + fysioterapeutti	• Omaishoidon tuki • Kelan etuudet sekä omaishoitoperheitä tukevat palvelut • Alustajina: OVET ohjaaja (sos.tt) + omaishoidon palveluohjaaja	• Omaishoitajan kokemuksia vertaistuesta • Miten tästä eteenpäin • Valmennuksen arviointi ja päättäminen • Alustajina: OVET ohjaajat

Viimeisellä valmennuskurssilla (2013) sisältöön lisättiin perhe- ja parisuhteita käsittelevä ryhmäkerta, sillä ohjaajina havaitsimme asian käsittelemisen tärkeyden.

Mikkelin valmennusryhmien kanssa sovimme myös seurantatapaamisen n. 3kk:n päähän kurssien päättymisestä. Tapaamisen aikana kävimme läpi sen hetkistä omaishoitotilannetta, havaintoja valmennuksen hyödyistä sekä rohkaisimme osallistumaan yhdistyksen tapahtumiin.

Ovet –valmennuksessa saatua tietoa ja kokemusta hyödynnettiin myös Mikkelin seudun Muisti ry:n VALMU –hankkeen (Voimavaralähtöinen monimuotovalmennus muistisairaiden perheille) kanssa tehtävässä yhteistyössä. Valot –projektin työntekijä oli suunnittelemassa sekä toteuttamassa yhteistyössä muiden tahojen kanssa VALMU –hankkeen monimuotovalmennuksia. Valot –projektin roolina oli herätellä muistisairaiden puolisoja ja lapsia tunnistamaan mahdollinen jo käynnissä oleva tai alkava omaishoitajuus perheessä sekä tuoda tietoa tarjolla olevista tukimuodoista. VALMU –hankkeessa hyödynnettiin myös Valot –projektissa luotua materiaalia mm. Minäkö omaishoitaja –ensiopas ja läkehoidon opas.

4.7. Osastotunnit

Projektin aikana järjestettiin yhteensä 27 osastotuntia pilottiosastoille ja 15 yksikköpalaveria pilottiyksiköille. Osastotuntien aiheina olivat mm. omaishoito ja omaishoidon arki, omaishoitoa tukevat tukipalvelut, omaisen kriisin tunnistaminen, omaisen hyvä kohtaaminen sekä omaisten ohjaaminen. Osastotunneille osallistui hoitajia, fysioterapeutteja, sosiaalityöntekijöitä, toimintaterapeutteja sekä kuntoutusohjaajia. Pilottiosastojen lisäksi projektin aikana järjestettiin yksittäisiä osastotunteja ja työyksikköpalavereja eri työyksiköissä Mikkelin keskussairaalassa ja Mikkelin seudun sosiaali- ja terveydenhuollon toimipisteissä. Näissä aiheena oli pääasiallisesti omaishoidon tunnistaminen. Tarkemmat erittelyt osastotunneista liitteessä (Liite 4).

Osastotuntien tavoitteena oli perehdyttää ammattihenkilöstöä omaishoidon arkeen, omaishoitotilanteiden tunnistamiseen, tukipalvelujen piiriin ohjaamiseen sekä auttaa henkilökuntaa havaitsemaan ne kohdat, jolloin omaishoitajat tarvitsevat erityisesti tukea ja valmennusta (alkavat ja vaativat omaishoitotilanteet).

Osastotuntien sisällöistä on koottuna erilliset diasarjat, joita voi hyödyntää jatkossa omaishoito –teemaan perehdyttämisessä.

4.8. Seminaarit, perehdytysiltapäivät sekä tapahtumat

*Sain uusia vinkkejä omaisten kohtaamisesta.
Pohdittavia asioita tuli.*

Valot –projektissa nähtiin tärkeänä ammattihenkilöstön perehdyttäminen omaishoidon arkeen ja toimintamallin eri osa-alueisiin. Pilottiosastojen ja –yksiköiden henkilökunnan perehdyttämisen lisäksi halusimme levittää tietoa mahdollisimman laajalti Mikkelin seudun sosiaali- ja terveystoimen eri toimipisteisiin, joissa omaishoitajia kohdataan.

*Hoitajan palaute
Kohti luottamuksellista yhteistyötä -iltapäivästä*

Projekti järjesti kaikkiaan yhdeksän seminaaria ja osallistui Etelä-Savon sairaanhoitopiirin ALTTI –hankkeen kanssa ns. pikkukoulutusten järjestämiseen aivohalvaus –teemaan liittyen. Valot –projekti toi näihin koulutuksiin perhe- ja omaishoitonäkökulman esille. Projektin järjestämät seminaarit on esiteltyinä liitteessä (Liite 5).

Seminaareista saatu palaute oli pääasiallisesti erinomaista tai hyvää. Osallistujat arvioivat koulutusta kokonaisuutena, asiantuntijuutta/luennoitsijoita sekä koulutuksen hyödyllisyyttä. Lisäksi pyysimme arvioita koulutuspaikasta ja koulutukseen varatusta ajasta. Seminaaripalautteissa saimme myös tietoa mahdollista koulutustarpeista.

Projektin työntekijät ovat käyneet puhumassa omaishoitajuuden tunnistamisesta ja omaishoidon roolista terveydenhuollosta eri tilaisuuksissa sekä Mikkelin seudulla että kauempanakin. Näissä tilaisuuksissa tietoa on jaettu omaishoitajille, ammattilaisille, opiskelijoille sekä muille asiasta kiinnostuneille. Projektin työntekijöiden pitämät puheenvuorot vuosilta 2012 ja 2013 liitteenä (Liite 6).

Omaishoitoviikon tempauksien järjestäminen yhteistyössä muiden järjestöjen, hankkeiden ja Mikkelin kaupungin kanssa toistui vuosittain projektin toimintakauden aikana. Näyttävin tapahtuma järjestettiin vuonna 2012 kauppakeskus Stellassa, jossa kauppakeskuksen asiakkaita herätettiin pohtimaan Tunnistatko omaishoitajan? mm. teatterin, kertomusten sekä esitteiden turvin.

4.9. Omaishoitajien vertaistukiryhmät ja yksilötapaamiset

Projekti on tukenut VENE –projektin aikana käynnistettyjen vertaisryhmien toimintaa. Vuoden 2013 lopulla omaishoitajille suunnattuja vertaisryhmiä oli kaikkiaan 13. Vertaisryhmien tukeminen projektin toimesta on tarkoittanut työntekijöiden antamaa ohjausapua ryhmissä, yhteydenpitoa ohjaajiin ja heidän jaksamisen tukemista, tiedottamista, kulujen kattamista projektin rahoituksesta sekä materiaalien jakamista ryhmien käyttöön. Ryhmien tilastotietoja liitteessä (Liite 7).

Valot –projektin työntekijät ohjasivat omaishoitajia myös yksilöllisten tapaamisten yhteydessä toimistolla tai kotikäynneillä. Osa omaishoitajista sai ohjausta puhelimitse. Ohjauskertojen tilastotietoja liitteenä (Liite 8).

Projektissa on haluttu kiinnittää huomio myös varhaiseen vertaistukeen. Varhainen vertaistuki on tarkoittanut uusien aloittelevien omaishoitajien ohjaamista OVET –valmennuksien ja vertaisryhmien piiriin sekä kokeiluja varhaisen tuen muotojen löytymiseen terveydenhuollossa.

Varhaisen vertaistuen ja omaishoitajien valmennuksen yhdistämistä kokeiltiin yhteistyössä Kangasniemen kunnan kanssa, jossa omaistaan hoitaville järjestettiin keväällä 2012 viikoittain Hyvän Toivon kahvila –toimintaa. Projektissa toiminut kokemusasiantuntija piti OVET -valmennusmallin mukaisesti ryhmäkertoja joka toinen viikko. Joka toinen viikko sisältöä tuottamaan otettiin eri tahojen edustajia (seurakunta, muut yhdistykset jne.). Sittemmin Hyvän Toivon –kahvila on jäänyt pysyväksi toiminnaksi Kangasniemelle ja sitä toteutetaan edelleen yhteistyössä Kangasniemen kunnan ja Mikkelin seudun Omaishoitajat ja Läheiset ry:n toimesta.

Toisella pilottiosastoista kokeilimme projektin toimesta varhaisen vertaistuen ryhmää niille omaisille, joiden läheinen oli parhaillaan kuntoutettavana osastolla. Kokeilu toteutettiin kaksi kertaa. Vähäisten osallistujamäärien vuoksi ryhmiä ei koettu tarpeellisiksi jatkaa.

Projektimme yhteistyö ALTTI –hankkeen kanssa mahdollisti osallistumisen AVH –ensitietopäivien suunnitteluun, käynnistämiseen ja järjestämiseen Etelä-Savon sairaanhoitopiirin alueella. Huomionarvoista on, että järjestäjinä ensitietopäivissä olivat sairaanhoitopiiri, kunta, yksityinen kuntoutuskeskus sekä järjestöt. Varhainen vertaistuki ensitietopäivissä toteutuu omaisille suunnatun ryhmäkeskustelun muodossa. Ensitietopäivät ovat toteutuneet kaksi kertaa (2012 ja 2013). Omaisten ryhmiin ensitietopäivien aikana osallistui yhteensä 30 henkilöä.

Valot –hanke pääsi osallistumaan myös ALTTI –hankkeen järjestämiin hyvinvointi TV –lähetyskiin vuoden 2010 aikana. Lähetykset toteutettiin etäyhteyden välityksellä projektityöntekijän omalta kannettavalta tietokoneelta käsin. Valot –hankkeen työntekijän roolina oli pitää aivohalvaukseen sairastuneiden omaisille yhteisiä keskustelutuokioita omaishoitajuuteen ja elämänhallintaan liittyen. Lähetyskiä toteutui yhteensä 6 kpl ja osallistujia lähetyskiissä oli 2-6 hlöä/lähetyskertaa.

5 KESKEISET TULOKSET

5.1. Toimintamalli nostaa esille omaishoitajan tarvitseman tuen terveydenhuollossa

Toimintamallin sisältö on itsessään arvokas, sillä se on syntynyt omaishoitajien kokemusten pohjalta. Siinä on auki kirjoitettuna ne seikat, joihin ammattilaisten tulisi kiinnittää huomiota silloin, kun he tapaavat omassa työssään ennustettavissa olevan omaishoitotilanteen. Valmiiseen kuvioon ja sen sisältöihin on helppo palata eri työyksiköissä.

Pilottiosastojen seinällä oleva toimintamallipuu herättää taas omaiset pohtimaan mahdollista tuen ja tiedon tarvetta läheisen sairastuessa sekä omaishoitajuutta. Puu muistuttaa myös henkilökuntaa omaishoitajan tärkeästä roolista ja uusien työntekijöiden perehdyttämisestä omaishoidon kysymyksiin.

Toimintamallia kehitettäessä pilottiosastojen ja –yksiköiden henkilökunta perehtyi omaishoitajuuteen ja omaishoitajien tarvitsemaan tukeen. Jokainen toimintamallin osa-alue työstettiin yhdessä ja ammattilaiset

pystyivät peilaamaan omia kokemuksia ja osastojen työkäytäntöjä omaisten ohjaamisesta projektin työntekijöiden kanssa. Työskentely auttoi ammattilaisia kiinnittämään enemmän huomiota omaisten kanssa tehtävään yhteistyöhön.

Etelä-Savon sairaanhoitopiirin QPR-ohjelmistoon kirjattu ja toimintamallin sisältöä mukaileva vaativan kotiutuksen –malli mahdollistaa ohjausmallin käytön alueen eri yksiköistä käsin.

5.2. Projektissa luotu ohjausmateriaali on käytössä

Projektin aikana tuotettua omaishoitajien ohjaamiseen ja omaishoitajuuden tunnistamiseen liittyvää materiaalia on jaettu laajalti Mikkelin seudulla ja sitä on toimitettu myös muihin omaishoitoyhdistyksiin. Materiaalit on otettu vastaan hyvin ja niitä on opittu hyödyntämään omaishoitajien ohjaamisessa. Materiaaleille on ollut selkeä tarve, joka on ilmennyt oppaiden menekkinä ja omaishoitajien antamana suullisena palautteena.

Pilottiosastojen hoitajien aktiivinen ote ohjausmateriaalien kokeilemisessa on auttanut projektin työntekijöitä työstämään niitä yhä käytännönläheisemmiksi työkaluiksi. Eräs hoitaja kertonut käyttökokemuksistaan seuraavaa v.2012: *”olen kokeillut kotiutuksen tarkistuslistaa useassa kotiutuksessa ja todennut sen toimivaksi. Pidän osastollamme myös puolentunnin osastotunnin listan osalta ja keskustelimme sen käytettävyydestä. Myös muut hoitajat ovat todenneet sen hyväksi. Hankkeen aikana on pohdittu hoito- ja palvelusuunnitelman käynnistämistä terveydenhuollossa, tämä tsekkauslista voisi toimia tällaisena työkaluna osastolta kotihoitoon. Listaa vielä vähän hiottava, mutta hyvä runko kasassa.”*

Minäkö omaishoitaja –ensiopas oli loppukyselyjen mukaan pysyvänä ohjauskäytäntönä molemmilla pilottiosastoilla sekä –yksiköissä.

Omaishoitajille suunnattu lääkehoidon opas on osoittautunut ohjausmateriaaliksi, jota on odotettu. Opasta on hyödynnetty omaishoitajien yksilöohjauksissa terveydenhuollon yksiköissä ja omais- sekä potilasjärjestöissä, oppilaitoksissa ja OVET –valmennuksissa. Orionin kustantamasta 8000 kpl:een painoksesta on projektin päättyessä jäljellä 200 kpl.

Pilottiosastojen loppuarvioinnissa materiaalien hyödyllisyys arvioitiin kahta esitettä lukuun ottamatta arviointiasteikolla (1-5) lähes erittäin hyödylliseksi. Minäkö omaishoitaja –oppaan hyödyllisyys ammattilaisten mielestä oli oppaista korkein.

PILOTTIOSASTOJEN JA –YKSIKÖIDEN ARVIO MATERIAALIEN HYÖDYLLISYYDESTÄ (n=21)

1 ei hyötyä – 5 erittäin hyödyllinen

VALOT -esite	ka 3,86 (n=20)
Mlin seudun Omaishoitajat ja Läheiset ry:n -esite	ka 4,2 (n=21)
Mlin seudun Omaishoitajat ja Läheiset ry:n jäsenkirje	ka 4,11 (n=17)
Minäkö omaishoitaja- Ensiopas omaishoidosta	ka 4,75 (n=21)
OVET omaishoitajavalmennus -esite	ka 4,1 (n=19)
Lääkehoidon opas omaishoitajille	ka 3,8 (n=18)
Tiedolla, Taidolla, Tunteella - Opas	ka 4,6 (n=10)
(kokeilussa osasto 5 ja osasto 11)	

PROJEKTIN PÄÄTTYESSÄ YHTEISTYÖTAHOILLE TUTTUJA MATERIAALEJA OLIVAT

Minäkö omaishoitaja -ensiopas omaishoidosta	78,26% (n=18)
Lääkehoidon opas omaishoitajille	78,26% (n=18)
Tiedolla, taidolla, tunteella -opas omaiselle, jonka läheinen on sairastunut tai vammautunut	34,78% (n=8)
OVET - omaishoitajavalmennuksen esite	69,57% (n=16)
"Sä oot yks tässä tiimissä, tehdään tää yhdessä" -Bikva raportti	26,09% (n=6)
Mikkelin seudun Omaishoitajat ja Läheiset ry:n esite	86,96% (n=20)
Mikkelin seudun Omaishoitajat ja Läheiset ry:n projektitiedote/jäsenkirje	56,52% (n=13)
Ei mikään vaihtoehtoista	4,35% (n=1)

Projektin päättyessä halusimme tiedustella myös yhteistyötahoilta sitä, ovatko materiaalit tulleet heille tuetuiksi omassa työssään. Vastanneista suurimmalle osalle tutuimpia materiaaleja olivat Minäkö omaishoitaja –ensiopas, läkehoidon opas sekä Mikkelin seudun Omaishoitajat ja Läheiset ry:n esite. Vain yhdelle vastaajasta mitkään materiaaleista eivät olleet tuttuja.

Valot –projektin aikana luodut yhdistyksen nettisivut ovat toimineet hyvänä apuna tiedon levittämisessä ammattilaisille, omaishoitajille, yhteistyökumppaneille sekä laajemmallekin yleisölle. Sen myötä omaishoitajuuden tunnistamista ja OVET –valmennuksia on pystytty markkinoimaan. Nettisivut ovat saaneet hyvää palautetta käyttäjiltä helppolukuisuutensa, ajantasaisuuden, yleisilmeen sekä sisältönsä osalta. Sivujen käyttäjämäärät ovat nousseet vuosittain:

<http://www.mikkelinseudunomaishoitajat.fi/valot-projekti/>

Aikavälillä 1.1.-31.12.2011 sivustolla 83 kävijää.

Aikavälillä 1.1.-31.12.2012 sivustolla 685 kävijää.

Aikavälillä 1.1.-31.12.2013 sivustolla 790 kävijää.

<http://www.mikkelinseudunomaishoitajat.fi/valmennusta-omaishoitajille/>

Aikavälillä 1.1.-31.12.2012 sivustolla 493 kävijää.

Aikavälillä 1.1.-31.12.2013 sivustolla 564 kävijää.

<http://www.mikkelinseudunomaishoitajat.fi/olenko-omaishoitaja/>

Aikavälillä 1.1.-31.12.2012 sivustolla 381 kävijää.

Aikavälillä 1.1.-31.12.2013 sivustolla 482 kävijää.

5.3. Omaishoitajat ovat saaneet valmennusta tulevaan tehtäväänsä

5.3.1 Pilottiosastojen ja –yksiköiden antama valmennus

Pilottiosastot ja –yksiköt ovat saaneet käyttöönsä omaishoitajille suunnattua ohjausmateriaalia, jonka avustuksella ammattilaiset ovat pystyneet valmentamaan omaishoitajia tulevaan tehtäväänsä. Pilottiosastoilla tai –yksiköissä asioineiden omaishoitajien mukaan ohjausta on saatu mm. etuusasioissa, hoitotoimenpiteissä, läheisen avustamiseen ja ergonomiaan sekä omaan jaksamiseen liittyvissä asioissa. Enemmän ohjausta kaivattaisiin edelleenkin lääkahoitoon sekä jatkohoidon suunnitteluun ja tarkentamiseen.

Etelä-Savon sairaanhoitopiirin sosiaalityöntekijöille ja kuntoutusohjaajille sekä Kyyhkylän sosiaalityöntekijöille jaetut folderit (=kansiot, jotka sisältävät kaikki projektissa tuotetut oppaat ja esitteet) ovat olleet käytössä ja niitä on jaettu runsaasti omaishoitajille. Omaisilta saadun suullisen palautteen mukaan varsinkin

sosiaalityöntekijöiltä ja kuntoutusohjaajilta saatu apu hakemusten täyttämässä ja palvelujen hahmottamisessa on ollut hyödyllistä.

Loppuarvioinnissa (10/2013) pilottiosastot ja yksiköt kokivat, että Valot –projektista jää käytännön työhön seuraavia asioita:

- *Materiaalit, esitteet ja kotiutuslomake*
- *Enemmän yhteistyötä; omaishoitajan rooli ja sen huomioiminen paremmin*
- *Työkaluja omaisten kohtaamiseen ja olen oppinut huomioimaan paremmin omaisten tarpeita (pitää ne tuntosarvet pystyssä)*
- *Kiinnittää enempi huomiota oh –jaksamiseen*
- *Omaishoitajan roolin muistaminen ja tärkeys*
- *Puheeksi ottaminen.*

5.3.2 OVET valmennukset

OVET –valmennuksien myötä pystyimme antamaan omaishoitajille tietoa sekä tukemaan heidän toimijuuttaan. Lisäksi valmennuksien avulla löysimme vasta-aloittavia omaishoitajia, joiden osallistuminen esim. vertaisryhmiin heti läheisen sairastumisen jälkeen olisi ollut epätodennäköistä.

Valmennuksien avulla pystyimme myös tarjoamaan sosiaali- ja terveydenhuollossa työskenteleville työkalun, joka mahdollisti omaishoitajien ohjaamisen läheisen sairaalasta kotiutumisen jälkeen.

Markkinoimme valmennuskursseista sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten, järjestöjen sekä tiedotusvälineiden välityksellä. Samalla ihmiset tulivat tietoisemmiksi yhdistyksen tarjoamista palveluista ja omaishoitajuudesta.

Valmennukset antoivat meille työntekijöille runsaasti kokemuksia siitä, kuinka tärkeää omaishoitajille on saada jo varhaisessa vaiheessa tietoa, vertaistukea ja kannustusta oman elämän hallintaan. Näimme myös tärkeänä muokata valmennussisältöjä ryhmän tarpeiden mukaisesti. Omaishoitajien kiitollisuus saamastaan tuesta ja kannustuksesta antoi omalle työlle merkitystä.

OVET –valmennukset tiivistivät eri sektoreiden yhteistyötä alueellamme. Kuntasektorilta valmennuskursien järjestämiseen osallistuivat fysioterapeutti sekä omaishoidon palveluohjaajat. Yksityiseltä sektorilta ensimmäiselle kurssille fysioterapeutti. Sairaanhoidopiiristä saimme kahdelle kurssille kuntoutusohjaajan työpanoksen. Tiedottamiseen osallistuivat lisäksi mm. paikalliset järjestöt ja Kyyhkylän kuntoutuslaitos.

5.3.3 AVH-ensitietopäivät

Varhainen vertaistuki –ajatus on juurtunut osaksi projektin aikana käynnistettyjen AVH-ensitietopäivien ohjelmaa. AVH-ensitietopäivissä projektin työntekijät järjestivät oman keskusteluryhmän sairastuneiden omaisille. Päivien järjestämisessä nähtiin tärkeänä, että aivohalvaukseen sairastuneiden omaiset saisivat tietoa omaishoitajuuden varhaisista merkeistä sekä kokisivat vertaistuen voiman.

valmistaminen. *Bikva-raportti. Tulosten jakaminen ja vieminen valtakunnan tason kehittämisohjelmiin.*

- *Omaishoitajat tulevat paremmin huomioiduiksi, he saavat tietoa, vertaistukea. Kaiken kaikkiaan asian esillä pitäminen ja omaishoitajien roolin tärkeyden huomioiminen*
- *Omaishoitotilanteiden tunnistaminen ja huomioiminen terveydenhuollossa, toimintamalli ja käytäntöjen muotoutumisen liikkeellelähtö ja runsas laadukkaan materiaalin tuottaminen*
- *Omaishoitajuudesta puhutaan enenevässä määrin yleisesti, mutta myös sosiaali- ja terveydenhuollossa. Omaishoitajien aseman parantaminen sote-alueellamme.*

Yhteistyökumppaneiden arvio projektin tuloksista ja vaikutuksista

Yhteistyökumppaneiden arvion mukaan projekti on vaikuttanut seuraavilla tavoin työhön

Olen saanut lisätietoa omaishoitajuudesta ja sen erityispiirteistä	69,57% (n=16)
Olen saanut vinkkejä omaishoitotilanteiden tunnistamiseen	39,13% (n=9)
Olen saanut käyttöni ohjausmateriaalia	60,87% (n=14)
Olen kiinnittänyt omassa työssäni enemmän huomiota omaisiin ja heidän kohtaami-seensa	34,78% (n=8)
Työyksikössäni on keskusteltu enemmän omaishoitoon liittyvistä asioista	17,39% (n=4)
Työyksikössäni on kiinnostuttu omaisyhteistyöstä	21,74% (n=5)
Olen työstänyt yhdessä projektin kanssa ohjausmateriaalia	13,04% (n=3)
En koe projektin vaikuttaneen omaan työhöni	8,70% (n=2)

Projektin tuloksena lähes 70% loppukyselyyn vastanneista yhteistyökumppaneista koki saaneensa lisätietoa omaishoitajuudesta ja sen erityispiirteistä ja reilut 60% oli saanut käyttöönsä ohjausmateriaalia. Vinkkejä omaishoitotilanteiden tunnistamiseen oli saanut lähes 40% vastaajista. Yhteistyötahojen edustajina oli sekä sosiaali- ja terveystoimen että kuntien johtavia viranhaltijoita, jotka eivät päivittäin kohtaa omaishoitoperheitä omassa työssään.

6 KESKEISET VAIKUTUKSET JA LUPAAVAT KÄYTÄNNÖT

6.1. Omaishoitajuuden varhaisempi tunnistaminen Mikkelin seudulla

Omaishoitajuuden varhaisempaa tunnistamista on ollut vaikea mitata projektin aikana. Tätä voi kuitenkin päätellä mm. OVET –valmennuksiin hakeutuneiden kannalta, yhteydenottojen perusteella ja ammattilaisilta tulleiden palautteiden myötä.

Työntekijöinä tehtyjen havaintojen mukaan yhteydenotot yhdistykseen ovat lisääntyneet; kysytään yhä useammin olenko omaishoitaja? Omaiset etsivät tietoa ja tukea tilanteisiinsa joko puhelimitse tai käymällä yhdistyksessä. Myös omaishoitajien valmennusryhmiin on hakeuduttu vuosi vuodelta yhä enemmän ja varhaisemmassa vaiheessa. Yhdistyksen jäsenmäärä on lisääntynyt projektin toimintavuosien aikana 203 jäsenestä 265 jäseneseen.

Lisäksi työntekijöinä voimme päätellä, että omaishoitajat tunnistavat tilanteessa yhä useammin, koska kunnallisella puolella omaishoidon tukihakemukset ovat lisääntyneet vuoden 2013 aikana.

Projektissa luotujen oppaiden, esitteiden, Minäkö omaishoitaja –rollup:n ja julisteiden myötä omaishoitajuuden tunnistamisen merkit ovat olleet esillä aikaisempia vuosia enemmän. Projektin työntekijöiden jalkautuminen eri tapahtumiin sekä asian näkyminen tiedotusvälineissä, on lisännyt kuntalaisten tietoisuutta asiasta. Lisäksi projekti on herätellyt ammattilaisia tunnistamisen teemalla niin valtakunnallisilla sosiaalialan päivillä kuin sairaanhoitajapäivilläkin. Niiden vaikutus on kattanut Mikkeliä laajemmalle.

Pilottiosastojen ja –yksiköiden arviointien perusteella voidaan todeta, että ammattilaiset kokevat tunnistavansa ja huomioivansa yhä enemmän omaishoitajia omassa työssään; kuulaan yhä herkemmin korvin omaisten tarpeita osastojakson aikana, ohjataan omaisia valmennuksiin sekä annetaan sairastuneiden omaisille omaishoitajuuteen liittyvää materiaalia.

Yhteistyötahojen mielestä Valot –projekti on onnistunut omaishoitajuuden varhaisen tunnistamisen esille nostamisessa hyvin tai erinomaisesti. Vastaajia kyselyssä oli yhteensä 23 hlöä. Vain 9% koki projektin onnistuneen tässä tehtävässään kohtalaisesti ja 4% ei osannut arvioida asiaa.

6.2. Omaishoitajien ohjaamistarpeeseen on havahduttu

Toimintamallin kehittämisen aikana pilottiosastoilla ja –yksiköissä ryhdyttiin kiinnittämään yhä enemmän huomiota omaisten ohjaamiseen. Myös materiaalien käyttöön otto lisäsi ja edesauttoi omaisten ohjaamista.

Alueemme terveydenhuollon ja kuntoutuksen sosiaalityöntekijöiden sitoutuminen omaishoitajien kanssa tehtävän yhteistyön kehittämiseen on ollut merkittävää. Heidän yhteydenottoinsa yhdistykseen ovat myös lisääntyneet ja heidän ohjaaminaan omaishoitajat ovat myös tiedustelleet yhdistyksen toiminnoista lisäetuja. Sosiaalityöntekijöille jaetut folderit eli omaishoitajille jaettavat materiaalikansiot ovat olleet käytössä ja omaishoitajilta tulleiden palautteiden mukaan ne ovat olleet toimivia.

Omaishoitajien kokemuksen (puhelinhaastattelut 6/2013) mukaan hoitajat ovat olleet saatuvilla osastoilla ja heiltä on tarvittaessa saanut tietoa ja tukea elämänmuutokseen ja alkavaan omaishoitotilanteeseen. Toki vastakkaisiakin kokemuksia on edelleen noussut esille eri yksiköistä.

”omahoitaja otti yhteyttä, jos oli asiaa”

”Hoitajat aina paikalla, hyvä tieto isän asioista”

”erittäin ystävällinen hoitaja soitti, jos oli asiaa. Voi itse soittaa omahoitajalle, jos asiaa. Lämmin suhtautuminen, ei kiirettä ”

Omaishoitovastaavat osastoille. Keväällä 2013 Omaisyhteistyö koulutuksen myötä omaisten ohjaustarve konkretisoitui laitoshoidon ja palvelutalojen henkilökunnalle ja se nimesi keskuudestaan omaishoitovastaavat. Omaishoitovastaavat nimettiin Graanin palvelutaloon sekä Suonsaaren vanhustentaloon.

6.3. Ammattilaisten asennemuutos

Olemme projektin työntekijöinä saaneet pitkin matkaa terveisiä omaishoitajilta pilottiosastojen toiminnasta. Välillä palautteet ovat olleet musertavia, mutta toisinaan taas omaishoitajat ovat kertoneet saaneensa tukea omaan jaksamiseensa ja käytännön asioiden hoitoon. Pilottiosastojen osalta musertavia palautteita on tullut vähemmän kuin niistä yksiköistä, joissa projektin työntekijät eivät olleet käyneet. Työtä omaishoidon tunnistamisen ja valmentamisen eteen on edelleen tehtävänä.

Pilottiosastoilla ja –yksiköissä pidettyjen osastotuntien ja työyksikköpalaverien myötä työntekijöiden tavassa puhua omaisista ja omaishoitajista on tapahtunut muutoksia. Ensimmäisillä osastotunneilla keskustelu kääntyi helposti omaisten tapaan tehdä asioita ”väärin” tai ”kummallisesti”. Hankkeen edetessä pystyimme miettimään yhdessä, miksi omainen reagoi sillä tavoin tai miten voisimme häntä tässä asiassa tukea. Ammatillaiset pystyivät asettumaan enemmän myös omaishoitajan asemaan ja hänen kokemuksiinsa. Päätelmämme on, että osastojen ja yksiköiden työntekijät ovat tulleet yhä tietoisemmiksi omaishoidosta, sen monimuotoisuudesta ja sairauden tai vammautumisen vaikutuksista omaishoitajan elämään.

Järjestämämme seminaarit ovat houkutelleen ison määrän ammatillaisia kuulemaan omaishoitoon liittyvien teemojen käsittelyä. Niiden palautteista olemme saaneet iloksemme huomata ammatillaisten heränneen pohtimaan yhä enemmän omaishoitajan asemaa ja omaa suhtautumistaan omaishoitoon.

”Opin koulutuksessa, että kuntoutujan ja omaisen kohtaamiseen olisi varattava aikaa, ei vain muun tekemisen sivussa. Omaishoitaja odottaa, että ammatillaiset avaavat keskustelun; häneltä on kysyttävä jaksamista, tarpeita..”

”Tärkein asia, jonka opin koulutuksessa: miten yllättävän helposti läheinen jää ilman oleellista tietoa hoidettavaan liittyen”

”Herätti ajatuksen, mikä merkitys on omaisen ja hoitajan kohtaamisella. Aidosti kohdata! Kuulla!”

”Tärkein anti oli, että yrittää ymmärtää omaista. On erilaisia kriisi- ja suruvaiheita, omainen ei ole ilkeä”

”Omaishoitajuus oli entuudestaan hieman tuntemattomampi aihe, joten sain laajan käsityksen ja opin paljon uutta.”

6.4. Omaishoitajien voimaantuminen

Omaishoitajilta saadun palautteen mukaan valmennuskursseista on ollut erittäin paljon hyötyä oman omaishoitotilanteen tunnistamisen sekä siihen sopeutumisen kannalta. He, joilla omaishoidon tukea ei ollut vielä maksussa, saivat tietoa tuen hakemisesta sekä omaishoitoon liittyvistä tukipalveluista. Osallistujat kokivat saaneensa rohkeutta oman ajan ottamiseen ja oman elämänsä hallintaan. Tieto lääkityksistä, läheisen käytöshäiriöistä, apuvälineistä ja ohjaus sekä avustamisen menetelmistä koettiin hyödyllisiksi omaishoitajien käytännön työssä.

Ryhmän ohjaajina havaitsimme myös muutoksia jokaisessa valmennusryhmässä osallistujien ulkoisessa olemuksessa. Eräs valmennettavista tuli ensimmäiselle tapaamiskerralle uupuneena ja allapäin, mutta parin

tapaamiskerran jälkeen hän oli vireämpi ja huolitellumpi. Toisella valmennuskurssilla oli omaishoitaja, joka oli vetäytynyt ja omissa oloissaan. Katsekontaktin saaminen häneen oli vaikeaa. Kurssin edetessä hän ryhtyi ottamaan puheenvuoroja ja analysoimaan tilannettaan ryhmäläisten ja ohjaajien kanssa, katsekontaktin kera. Koimme, että valmennus antoi osallistujille varmuutta ja rohkeutta olla oma itsensä ja pitää huolta myös omasta hyvinvoinnistaan. Muiden osallistujien antama tuki ja ohjaajien kysymykset auttoivat omaishoitajia pohtimaan omaa elämäntilannettaan ja hakemaan tarvittaessa apua ulkopuolisilta henkilöiltä.

"Olin tullut kurssille saamaan pohjatietoa ja sain ne. Niiden avulla luulen osaavani eteenpäin."

"Otan enemmän omaa aikaa, enkä syyllistä itseäni"

"Osaan paremmin käsitellä hoidettavaani ja ymmärrän omat voimavarani paremmin"

"Sain rohkeutta, nyt tiedän oikeuteni ja haen apua eri pisteistä"

6.5. Kuntatasolla omaishoidon kehittäminen

Valot –projekti on ollut mukana Mikkelin omaishoidon strategian työstämisessä vuosina 2009-2011 sekä sen tarkastamisessa vuonna 2013. Strategiaan liittyen vuonna 2012 käynnistettiin yhteistyössä Mikkelin kaupungin, Mikkelin ammattikorkeakoulun, Muisti ry:n ja SPR:n omaishoidon tukityön kanssa selvitys omaishoidon kehittämistarpeista Mikkelin alueella. Selvitykseen liittyi mittava kyselytutkimus yli 30-vuotiaille mikkeliläisille sekä tiedotuskampanja tiedotusvälineissä omaishoitajuuden tunnistamisen teemalla.

Yhteistyö Mikkelin sosiaali- ja terveystoimen työntekijöiden ja kuntapäättäjien kanssa on tiivistynyt projektin aikana. Yhteistyöneuvotteluja omaishoidon kehittämistarpeiden saralta on järjestetty vuoden 2013 aikana kaikkiaan kolme kappaletta mm. omaishoidon tukeen ja vapaapäiväjärjestelyihin liittyen.

6.6. Valtakunnallinen vaikuttamistyö

Omaishoidon asema ja omaisten ohjaustarve terveydenhuollossa on haluttu nostaa projektin toimesta esille niin paikallisella kuin valtakunnallisellakin tasolla. Asia on myös herättänyt kiinnostusta ja projektin selvitystyön tuloksia on päästy esittelemään valtakunnallisilla Sairaanhoidajapäivillä vuonna 2013 ja 2014 sekä valtakunnallisilla Sosiaalialan asiantuntijapäivillä vuonna 2013. Näiden tapahtumien välityksellä on voitu vaikuttaa sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten tietoisuuden lisäämiseen omaishoidosta.

Valot –projektin myötä esille nousseita kehittämisideoita ja hyviä käytäntöjä on levitetty sekä Omaishoitajat ja Läheiset liiton että projektin yhteistyötahojen (mm. Yhdessä tehden –hanke, Yhteinen polku –hanke ja Valmu –hanke) välityksellä. Liiton edustuksen kautta Valot –projektissa havaittuja kehittämistarpeita on viety mm. kansalliseen omaishoidon kehittämisohjelmaan. Lisäksi projektin edustus on kutsuttuna OMA –työryhmän jäseneksi, jossa on mukana edustus valtakunnallisista sosiaali- ja terveydenhuollon ammattijärjestöistä. Valot –projektin selvitystyön tulokset ja toimintamalli on esitelty työryhmälle vuonna 2013.

Yhteistyötahojen myötä Valot –projektin työntekijät ovat käyneet luennoimassa koulutustilaisuuksissa mm. Seinäjoella, Joensuussa sekä Siilinjärvellä.

7 PROJEKTIN AIKANA ILMENNEET HAASTEET

7.1. Omainen ja omaishoitaja - uhka vai kumppani työntekijöille?

Valot –projektin yhtenä tärkeimpänä tehtävänä oli vaikuttaa terveydenhuollon ammattilaisten asenteisiin. Tavoitteena oli, että omaishoitaja nähtäisiin yhteistyökumppanina ja asiakkaana. Tehtävä ei ollut yksinkertainen ja asenteiden muuttaminen vei aikaa. Muutos vaati pilottityksiköissä useita keskustelukertoja, palaveria, koulutuksia ja omaishoitajien kokemusten esillä pitämistä.

Valot –projektin ensimmäisen ja toisen vuoden aikana kohtasimme paljon ennakkoluuloja ja -käsityksiä omaishoitajuudesta ja omaisista. Stereotyyppiset kommentit hankalista omaisista ja vaativista omaishoitajista tulivat tutuiksi. Ne haastoivat meidät projektityöntekijöinä pohtimaan asetelman perimmäisiä syitä ja taustoja sekä työstämään asiaa terveydenhuollon henkilöstön kanssa.

Omaishoitajan aseman perusteleminen ja roolin etsiminen terveydenhuollossa vei runsaasti työaika. Pohdimme paljon sitä, kuinka asiaa tulisi lähestyä ja kenen kanssa omaishoitajien asemasta tulisi neuvotella. Kävimmekin palaveria useiden eri yhteistyötahojen kanssa ja näimme tärkeänä sitouttaa myös johtoporasta omaishoidon teeman taakse. Osa asioista oli sellaisia (esim. omaisen tiedonsaantioikeus), ettei niitä voinut paikallisesti ratkaista, joten veimme niitä tiedoksi Omaishoitajat ja Läheiset –liittoon.

Omaishoitajan rooli terveydenhuollossa on edelleen määrittämätön, vaikkakin ammattilaiset kohtaavat omaishoitajia työssään jatkuvasti. Myös tiukat lait mm. potilaan itsemääräämisoikeudesta ja ohjeet kirjaimista vaikeuttavat omaisen yhteistyökumppanin roolin oikeuttamista. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten koulutuksessa omaishoidolla on ollut hyvin vähäinen rooli, eikä täydennyskoulutusta tähän liittyen ole ollut saatavilla. Työtä omaishoitajan roolin ja aseman systematisoimiseksi terveydenhuollossa on siis edelleen tehtävänä.

7.2. Riittävätkö projektin resurssit?

VALOT –projektia ovat varjostaneet lähes koko projektin ajan resurssivajaudet. Projektin alkuvaiheessa työntekijäresurssit koostuivat 100% toiminnanohjaajan ja 70% projektityöntekijän työpanoksesta. Tämä osoittautui aivan liian vähäiseksi hankkeen kokonaisuuden ja laajuuden sekä työmäärän paljastuessa. Vuonna 2012 resursseihin saatiin hakemuksen kautta lisäystä siten, että projektissa alkoi toimia kaksi kokoaikaista työntekijää.

Toiminnanohjaajan jäädessä äkillisesti 6/2011 sairauslomalle tilannetta paikattiin osa-aikaisilla työntekijöillä. Samalla projektityöntekijän oli otettava vastuu hankkeen vetämisestä ja siihen liittyvistä työtehtävistä. Toiminnanohjaaja palasi töihin kokoaikaiseksi 3/2012 ja jäi syksyllä alkaneen uuden sairausloman jälkeen eläkkeelle 12/2012. Projektin alusta asti toiminut projektityöntekijä nimettiin projektivastaavaksi ja hanke ryhtyi hakemaan uutta projektityöntekijää, joka palkattiin 11/2012.

Valitettavasti resursseissa tapahtui jälleen muutos 5/2013, jolloin projektityöntekijä irtisanoutui tehtävästään ja uusi projektityöntekijä aloitti tehtävänsä 6/2013. Näistä muutoksista aiheutuen projektissa oli vuosittain perehdytettävänä uusia työntekijöitä ja vastuutyöntekijän rooli projektin etenemisen turvaamisessa oli merkittävä.

7.3. Projektin laajuus

Valot –projekti on osoittautunut laajemmaksi kokonaisuudeksi mitä hakuvaiheessa oli osattu ennakoida. Omaishoitajan aseman ja roolin löytäminen terveydenhuollossa vaati runsaasti selvitystyötä. Selvitysmenettelmäksi valittu Bikva -arviointi vei runsaasti projektin työaikaa, mutta antoi vastapainoksi paljon merkittävää taustatietoa ja pohjan toimintamallin rakentamiselle. Lisäksi haastattelut sitoutuivat pilottiosastojen henkilökuntaa toiminnan tavoitteisiin.

Koska omaishoitajien ohjaamiseen ei ollut aikaisempia malleja, oli omaisten kokemuksista ryhdyttävä etsimään tietoa mitä kaikkea ohjausmalliin tulisi sisältyä, kenen vastuulla ohjaaminen olisi ja millä edellytyksillä sitä voitaisiin terveydenhuollossa toteuttaa. Työstäminen oli hidasta, sillä halusimme kuulla mallia rakennettaessa mahdollisimman monien eri tahojen näkemyksiä ja työstää mallia eri kokoonpanoilla.

Omaishoitajien yksilöllisiä kokemuksia ja ohjaustarpeita nousi esille runsaasti, joista projektin aikana oli pystyttävä näkemään oleelliset ja nimeämään niitä isompien kokonaisuuksien alle. Monesta pienestä palasesta oli pystyttävä kokoamaan yksi iso kokonainen palapeli, toimintamalli.

Kuten muissakin projekteissa, etenemissuuntia ja yhteistyömahdollisuuksia oli tarjolla runsaasti. Projektia oli kuitenkin rajattava sen tavoitteiden mukaisesti, eikä resurssienkaan puitteissa pelivaraa ollut liialti.

Koska terveydenhuollossa omaishoitajille suunnattua ohjausmateriaalia oli varsin niukasti, projektissa tuotettiin runsaasti erilaisia oppaita, esitteitä, lehtisiä ja lomakkeita. Niiden tuottamisessa aikaa veivät itse kirjoitusprosessi, kokeilut sekä oppaiden luettavuuden ja ulkoasun muokkaaminen.

7.4. Toimintamallin vieminen käytäntöön

Projektin aikana kehitetty toimintamalli on kirjattuna kuvioksi ja prosessikuvaukseksi. Toimintamalli on esitelty pilottiosastojen ja –yksiköiden työntekijöille ja he voivat palata sen sisältöihin sähköisen version kautta. Haasteena on, kuinka sitä tullaan jatkossa hyödyntämään käytännössä. Kuinka asiasisällöt toteutuvat omaishoitajien ohjauksessa. Nähtäväksi jää, muistavatko pilottiosastojen ja –yksiköiden työntekijät ohjata omaishoitajia arjen hoitotyössä tai perehdyttävätkö he uusia työntekijöitä asiasisältöihin.

Projektin päättyessä oli vaikeaa arvioida, ovatko osastot käyttäneet toimintamallia omassa työssään ja millä tasolla. Arviointia oli tehtävä lähinnä omaisten antaman satunnaisen palautteen välityksellä tai osastojen käyttämän materiaalin perusteella.

Kehitetty toimintamalli on tehty ajatellen kuntoutusosastoja ja yksiköitä, joissa sairastunut tai vammautunut viipyy useamman päivän. Akuuttiyksiköiden osalta malli on raskas ja se vaatii vielä muokkaamista. Myös kotihoidon osuuden räätälöiminen mallin jatkoksi on uuden Valot II –projektin tehtävänä tulevaisuudessa.

8 JUURUTTAMINEN

8.1. Toimintamalli osaksi Etelä-Savon sairaanhoitopiirin vaativan kotiutuksen prosessikuvausta

Omaishoitajien ohjauksen toimintamalli on mallinnettu Etelä-Savon sairaanhoitopiirin vaativan kotiutuksen prosessikuvaukseen. Malli on osa neurologisen kuntoutuksen prosessikuvausta.

Toimintamallin juurruttamiseksi ja asennemuutoksen eteenpäin viemiseksi Valot -projekti on tehnyt tiivistä yhteistyötä sairaanhoitopiirin sairaalajohtajan ja hallinnollisen ylihoitajan kanssa. Heidän myötävaikutuksellaan omaisyhteistyötä on esitelty sekä sairaanhoitopiirin osastonhoitajien että lääkärin meetingissä vuonna 2012. Neurologiselle kuntoutusosastolle sekä sairaanhoitopiirin osastohoitajille toimintamallin QPR-prosessikuvaus esiteltiin vuonna 2013.

8.2. Materiaalit pysyvä osa ohjauskäytäntöjä pilottiosastoilla ja -yksiköissä

Minäkö omaishoitaja –ensiopas on jäänyt pysyväksi ohjausmateriaaliksi molemmille pilottiosastoille sekä –yksiköille. Myös muut luodut materiaalit ovat osana omaishoitajien ohjausta osastoilla.

Terveystenhuollon sosiaalityöntekijät ja kuntoutusohjaajat ovat ottaneet käyttöönsä omaishoitajille jaettavat folderit, joiden sisällä on valmiiksi hankkeessa luodut oppaat, yhdistyksen esitteet ja tietoa omaishoitajille suunnatuista OVET –valmennuksista.

8.3. Omaishoitajien valmentaminen ja varhainen vertaistuki osaksi yhdistyksen toimintaa

Projektin aikana OVET –ohjaajiksi on koulutettu kolme henkilöä, joiden osaaminen on tarvittaessa yhdistyksen käytössä jatkossakin valmennusten osalta. Lisäksi OVET –valmennuksien asiantuntijapuheenvuoroihin ovat ottaneet osaa Mikkelin sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset. Projektin päättymisen jälkeen valmennuskurssien järjestämistä on mahdollista jatkaa Valot II –projektissa.

Varhaisen vertaistuen osalta yhdistyksen edustus on jatkossakin käytettävissä AVH-ensitietopäivissä.

8.4. Toimintamallista tiedottaminen Mikkelin seudun ulkopuolelle

Projektissa luotua toimintamallia on levitetty Yhteinen polku –hankkeen kautta Joensuun perusterveydenhuoltoon sekä erikoissairaanhoitoon osastotuntien muodossa. Yhteinen polku –hankkeen työntekijöiden perehdytys toimintamalliin tapahtui 5.10.2012 järjestetyn koulutuspäivän muodossa. Lisäksi hankkeen työntekijät ovat saaneet toimintamalliin liittyvää materiaalia tuekseen.

Toimintamallia on esitelty valtakunnallisissa tapahtumissa (Sairaanhoitajapäivät ja sosiaalialan asiantuntijapäivät) sekä eri seminaareissa. Toimintamalli on ladattavissa yhdistyksen ja Innokylän nettisivuilla sekä se on lähetetty Omaishoitajat ja Läheiset –liitolle edelleen toimitettavaksi kansalliseen omaishoidon kehittämistyöryhmään.

9 PROJEKTIN ARVIOINTI

Valot –projektin arviointi koostui useammasta eri arviointimenetelmästä, jotka oli kirjattu projektin kokonaisarviointisuunnitelmaan. Arviointia toteutettiin projektin eri vaiheissa ja eri näkökulmista käsin oheisen luettelon mukaisesti:

- ✓ **Itsearviointi** projektin työntekijöiden toimesta tapahtui jatkuvana arvioimisena mm. päiväkirjan muodossa tai tapahtumien jälkeisenä yhteisenä arviointikeskusteluna.
- ✓ **Vertaisarviointi** toteutettiin projektin keskivaiheilla sekä lopussa. Vertaisarvioijana projektilla toimi Joensuun Yhdessä tehden –hankkeen työntekijät. Arvioinnista on kirjattuna erilliset raportit.
- ✓ **Pilottiosastojen ja –yksiköiden kyselyt** toteutettiin paperiversioina projektin alussa, keskivaiheilla sekä lopussa.
- ✓ **Muiden yhteistyötahojen kyselyt** toteutettiin paperisena projektin puolivälissä ja nettipohjaisena projektin lopussa.
- ✓ **Ohjausryhmän jäsenien osalta arviointi** tapahtui kokousten yhteydessä tapahtuvan keskustelun välityksellä sekä projektin lopussa toteutettuna nettipohjaisena kyselynä.
- ✓ **Palautteita kerättiin kirjallisena sekä suullisena** kaikista projektin järjestämisestä seminaareista sekä valmennuskursseista.

Projektin eteneminen	Toimintamallin kehittäminen	Projektin vaikuttavuus	Projektista tiedottaminen
•Itsearviointi •Ohjausryhmän kokoontumisissa •Hallituksen kokouksissa •Palautteet (osastotunnit, valmennukset jne.) •RAY:lle toimitettavat raportit •Vertaisarviointi	•Itsearviointi •Bikva -tuloksien ja ammattihenkilöstön alkuhaastattelujen vertaaminen hankkeen loppuarviointiin •Vertaisarviointi •Omaishoitajien puhelinhaastattelut •Ohjausryhmän arvio •Yhteistyötahojen arvio	•Itsearviointi •Vertaisarviointi •Valmennuksien palautteet •Osastotuntien palautteet •Väliarviointi (pilotit, yhteistyötahot) •Loppuarviointi kyselyt ja haastattelut (pilotit ja yhteistyötahot) •Omaishoitajien puhelinhaastattelut •Ohjausryhmän ja hallituksen arvio	•Väliarviointikyselyt (pilotit ja yhteistyötahot) •Loppuarviointikyselyt •Ohjausryhmän arvio •Vertaisarviointi

Kuvio projektin arviointiprosessista

Näimme tärkeänä, että arviointia toteutetaan koko projektin ajan. Alkuarvioinnissa haluttiin selvittää nykyisiä ohjauskäytäntöjä ja ammattilaisten asenteita omaishoitoa kohtaan. Väliarvioinnin tavoitteena oli saada tietoa siitä, ollaanko projektissa etenemässä oikeaan suuntaan ja millaisia toiveita ammattilaisilla on jatkoon suhteen. Loppuarvioinnissa paneuduttiin kokonaisuuden arvioimiseen sekä siihen, millaisia asioita projektista jää elämään käytäntöön.

Projektin kokonaisarvioinnin tuloksena voidaan todeta, että projektissa on saavutettu sille asetetut tavoitteet hyvin. Omaishoitajien varhaiseen tunnistamiseen ja ohjaamiseen kehitetty toimintamalli on kuvannettu sekä ammattilaisille että omaishoitajille. Omaishoitajille suunnattua materiaalia on projektin aikana tehty runsaasti ja ne ovat olleet käytössä projektin toimialueella ja laajemmaltikin. Eri arviointimenetelmien mukaan pilottiosastojen ja –yksiköiden ammattilaiset ovat perehtyneet omaishoidon erityiskysymyksiin sekä omaisten ohjaamiseen. Myös projektissa mukana olleet omaishoitajat ovat kokeneet saaneensa tukea alkavaan tai jo käynnissä olevaan tilanteeseensa.

10 PROJEKTI ON OLLUT MATKA

Valot –projekti on ollut opettavainen matka meille projektissa työskennelleille. Se on opettanut meille paljon omaishoitajuudesta, omaishoitajien tuen tarpeista, yhteiskunnan ja terveydenhuollon suhtautumisesta omaishoitoon, yleisestä asenteesta omaishoitajia ja omaisia kohtaan, projektin hallinnoimisesta, materiaalien tuottamisesta, toimintamallin kehittämisestä, yhteistyöstä, raportoinnista, tapahtumien järjestämisestä sekä paljon muuta, jota emme olisi matkan alkaessa ehkä uskoneetkaan.

Olemme projektin aikana tavanneet useita sinnikkäitä ja työilleen sydämellä omistautuneita omaishoitajia, jotka ovat halunneet antaa oman kokemuksensa ja tietonsa projektin käyttöön. Ilman heitä kehittämistyö olisi ollut mahdotonta ja turhaa. Kohtaamiset omaishoitajien kanssa niin vertaisryhmissä, valmennuksissa kuin yksilötapaamisissakin ovat antaneet työllemme merkityksen ja ilon. Samalla olemme saaneet arvokasta tietoa siitä, missä asioissa olisi vielä kehitettävää ja mitkä asiat ovat edistyneet ajan saatossa.

Yhdistyksemme on projektin aikana tehnyt tiivistä yhteistyötä niin julkisen, yksityisen kuin kolmannen sektorin eri toimijoiden kanssa, jotka ovat osaltaan auttaneet projektin etenemistä ja tutuksi tulemistä. Koemme, että osaamistamme on arvostettu ja kehittämistyö on nähty tärkeänä. Sitoutuneet pilottiosastot ja –yksiköt sekä yhteistyötahot ovat auttaneet projektin etenemisessä. Projektissa työskennelleiden työntekijöiden osaaminen sekä aikaisempi työkokemus ja yhteistyötahojen tuntemus ovat osaltaan helpottaneet matkan tekoa ja tuoneet uskottavuutta asialle.

Projektissa ei ole haluttu kulkea helpointa ja kivetöntä tietä. Polkuja on raivattu sellaisille alueille, joissa ei ole ennen omaishoitoasiasia tunnustettu. Rohkeasti on edetty myös johtavien viranhaltijoiden puheille ja valtakunnallisille estradeille. Samalla kun projekti on nostanut omaishoitoasiasia esille, on se saanut näkyvyyttä myös kuntalaisten parissa. Yhdistyksen jäsenmäärä onkin kasvanut tasaisesti projektin aikana. Kehittämistyön ydin ja siitä saatava hyöty eivät kuitenkaan heti näy jäsenistölle, vaan sen voi havaita vasta ajan päästä mahdollisesti yhä sujuvampana yhteistyönä terveydenhuollon yksikössä asioidessa.

Toimintamallin kehittäminen on mahdollistanut omaishoitajuuden esille nostamisen terveydenhuollossa. Selvitysten tekeminen, tulosten esitleminen sekä kriittisten pisteiden pohtiminen on avannut uusia ovia omaishoitoasian eteenpäin viemiselle niin paikallisesti kuin valtakunnallisesti. Ilman kehittämisprojektia yhdistys ei olisi ollut esillä valtakunnallisilla Sairaanhoidajapäivillä, Sosiaalialan asiantuntijapäivillä tai vuonna 2014 olevassa Vanhustyön vastuunkantajat –kongressissa. Olemme yhdistyksenä saaneet myös kiinnostusta osaksemme eduskunnasta, josta vieraanamme ovat käyneet kahdenkin eri puolueen kansanedustajat.

Omaishoitotilanteiden tunnistaminen ja omaishoitajien ohjaaminen terveydenhuollossa on saanut vasta alkusykäyksen. Vielä moni omaishoitaja kokee alueellamme jäävänsä ilman ohjausta ja tukea. Moni heistä ei edes tunnista olevansa omaishoitaja tai rohkene pitämään puoliaan omien oikeuksien turvaamiseksi. Terveydenhuollossa olisikin jatkossa tärkeää tunnistaa ne taitekohdat, joissa omaishoitajat tarvitsevat erityisesti tukea.

Omaishoitoperheiden tukemiseksi on jatkossa kehitettävä uusia muotoja. Omaishoidon alkuvaiheessa ohjauksen ja neuvonnan systematisointi ja vastuuttaminen ammattilaisille luovat paremmat edellytykset turvalliseen hoidon toteuttamiselle. Kotihoidossa omaishoitoperheet tarvitsevat seurantaa sekä ohjausta eri avustamismenetelmien harjoitteluun, lomakkeiden täyttämiseen ja tukipalvelujen hahmottamiseen. Moniammatillisen tiimin merkitys kotihoidossa korostuu, jotta perhe voi saada tuekseen eri ammattilaisten tieto-taitoa.

Yhteistyö terveydenhuollon kanssa jatkuu edelleen ja toimintamallia levitetään alueellamme akuuttiyksiköihin sekä kotihoitoon. Osastot ovat toivoneet osastotuntien jatkamista vielä projektin päätyttyäkin ja nyt uuden VALOT II –projektin myötä se mahdollistuu. Pystymme myös levittämään tietoa yhä laajemmalle jäsenkuntiemme alueella ja ottamaan mukaan uusia yhteistyökumppaneita.

OVET –valmennukset ovat jääneet osaksi yhdistyksen toimintaa ja ne lisäävät sekä näkyvyyttämme että vaikuttavuuttamme Mikkelin seudulla. VALOT II jatkaa valmennusten toteuttamista Mikkelin ympäristökunnissa.

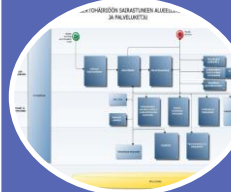
Kun tarkastelemme omaishoidon asemaa tai roolia sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmässä on syytä todeta, että omaishoitajaa ei ole vielä tunnustettu todelliseksi yhteistyötahoksi. Kansallisen omaishoidon kehittämistyöryhmän lausuntojen mukaan omaishoito tulee jatkossa olemaan yksi hoitomuoto. Tämä edellyttää mm. lakimuutoksia omaisten roolin, aseman ja oikeuksien huomioimiselle, jotta omaishoitajat saisivat esimerkiksi hoidettavaa läheistään koskevia tietoja terveydenhuollosta. Lisäksi huomio on kiinnitettävä henkilöstöresursseihin sekä ammattilaisten perus- ja täydennyskoulutukseen, jotta alkavat omaishoitotilanteet voidaan tunnistaa ja omaishoitajia valmentaa tulevaan tehtäväänsä eri sosiaali- ja terveydenhuollonyksiköissä sekä kodeissa.

Turvallisempi ja tuettu omaishoito tarvitsee tuekseen meidän kaikkien osaamista. ”Yksin saamme aikaan sitä sun tätä, mutta yhdessä saamme aikaan mitä vain!” Lopuksi Valot –projektin matka esiteltynä aikajana ja valokuvina.

VUOSI 2009

VUOSI 2010

				
BIKVA -selvitys 3/2010 - 12/2010 Kriittiset pisteet - kuvio Hyvät käytännöt - kuvio	Osastotunnit yht. 11 kpl	Altti -hankkeen kanssa työskentelyä omaisten ohjauspolun viemiseksi osaksi AVH - sairastuneen hoitopolkua	Työryhmät: - Altti -projektin arviointi- ja koulutustyöryhmä - ESHP:n kotiuttamisproses- sin kehittämis- työryhmä	SEMINAARIT: 6.5. Kuullaanko aivohalvaukseen sairastunutta - ymmärretäänkö omaista (yht. 80 hlöä) 16.12. Mitä omainsen kaipaa kun läheinen sairastuu AVH:öön (n.50 hlöä)

VUOSI 2011

				
MATERIAALIT • "Sä oot yks tässä tiimissä, tehdään tää yhdessä" -raportti • Omaishoitajan ohjauslomake • Omaishoitoperheen tuentarpeiden ja voimavarojen arviointilomake • Vaativan omaishoitotilanteen tunnistamisen vyöhykkeistö	TOIMINTAMALLIN POHJA - Bikvan tulokset - pilottiosastojen kanssa keskustelu - Työryhmä työskentely - Kuviot OSASTOTUNNIT yht. 9 (teemana mm. omaisen kriisi, perheen kohtaaminen, ohjausprosessi)	PUHEENVUOROT 5.4. "Omaishoitaja, resurssi vai yhteistyökumppani" Seinäjoella 12.5. "Aivohalvaus ja perhe" -seminaari (80) 13.9. "Kuokkavieras perheessä" -seminaari (120 hlöä) 3.11. Muisti ry:n Valmu -hankkeen + Violan sisäinen koulutuspäivä 24.11. "Omaishoitajuus kuntien ja läheisten voimavarana" -seminaari Siilinjärvi	ALTTI -HANKKEEN KANSSA TEHTY YHTEISTYÖ • Pikkukoulutukset (3kpl) • HyvinvointiTV lähetykset 9 kpl, joista 6 onnistui • QPR -malliin omaisten ohjauspolun työstäminen (5 palaveria) • Hollannin matka	VALMENNUKSET OVET -omaishoitaja-valmennus 26.9.-17.10.

VUOSI 2012

VUOSI 2013

LÄHTEET:

Berg Anu. 2009. Depression and its assessment among stroke patients and their caregivers. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.

Berg Anu. Luentomateriaali Aivoinfarktipotilaiden ja heidän omaistensa masennus, 18.4.2012. Sydän ja aivot käsikädessä –seminaarissa Mikkelissä.

Pursiainen Annikki. 2010. ”Kun ne ottas meijjät tosissaan...” Omaishoitaja terveydenhuollon ja terveyssosiaalityön asiakkaana – kokemuksia ja kohtaamisia. Lisensiaatin tutkimus. Jyväskylän yliopisto.

Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:10. Työryhmän väliraportti. Kansallinen omaishoidon kehittämisohjelma.

Välimäki Tarja. 2012. Family caregivers of persons with Alzheimer’s disease: Focusing on the sense of coherence and adaptation to caregiving. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto.

Välimäki Tarja. Luentomateriaali Muistisairaahan henkilön omaishoitajan terveyden arviointi on tärkeää jo kotihoidon alkaessa, 25.11.2013 Omaisyhteistyön seminaarissa Joensuussa.

VALOT TOIMINTAMALLI

Omaishoitotilanteen tunnistaminen

Kaikki ammattiryhmät

- Ennustettavissa oleva omaishoito
- Käynnissä oleva omaishoito

Yhteistyön käynnistäminen omaisen kanssa

Vastuu työntekijä (esim. hoitaja, fysioterapeutti)

- Omaisen hyvä kohtaaminen ja kuuleminen
- Omaisen roolin määrittäminen hoitajaksolla
- Omaisen mahdollisen kriisin tunnistaminen

Selvityksen tekeminen terveydenhuollossa

Kukin ammattiryhmä omalta osaltaan

- Omaisen tahto ja edellytykset toimia omaishoitajana
- Kodin asumisolosuhteet
- Alkavan hoiva-/parisuhteen laatu ennen sairastumista
- Sosiaalinen verkosto
- Perheen taloudellinen tilanne

Omaisen ohjaaminen

Kukin ammattiryhmä omalta osaltaan

- Tieto sairaudesta ja toimintakyvystä (hoitaja, lääkäri, fysioterap.)
- Mallinnus läheisen avustamiseen tai ohjaamiseen liittyvissä tehtävissä
- Kuntoutumista edistävä työote (fysio- ja/tai toimintaterapeutti)
- Tukipalvelut ja etuudet (sosiaalityöntekijä)
- Tieto omaishoitajuudesta ja omaisen elämänlaatu (sosiaalityöntekijä, hoitaja)
- Vertaistuki ja kuntoutus (sosiaalityöntekijä, kuntoutusohjaaja)

Kotiutuksen valmistelu yhteistyönä

Kukin ammattiryhmä osaltaan

- Kartoittavat kotikäynnit
- Kotilomat
- Ennakoivat keskustelut
- Kotiutuksesta sopiminen, kotiutusneuvottelu(t)
- Hoito- ja palvelusuunnitelman laadinta

Suunnitelmien tarkistamisesta ja seurannasta sopiminen

Vastuutyöntekijä

- Kuka tarkistaa suunnitelmien paikkansa pitävyyden kotona (2-4vko kotiutuksesta)?
- Kuka vastaa seurannasta?

Omaishoitotilanteen tunnistaminen

Ennustettavissa oleva omaishoitotilanne:

- perheenjäsenen pitkäaikainen sairaus/vammutuminen, jonka johdosta hän tarvitsee toisen apua tai ohjausta säännöllisesti päivittäisissä toimissa, kodin ulkopuolella toimiessa sekä asioidessa
- sairastuneella/vammutuneella on edellytykset palata omaan kotiin sekä
- läheisellä/omaisella on tahto sekä kyky ottaa vastuuta sairastuneen hoivasta

Jo käynnissä oleva omaishoitotilanne:

- sairastuneen omainen/läheinen saa omaishoidon tukea tai hän on jo aikaisemminkin vastannut sairastuneen hoivasta kotona

Vaativa omaishoitotilanne

Sairastuneella yhtämittainen avun, ohjauksen tai valvonnan tarve

Hoivavastuuta ottavalla omaisella on itsellä toimintakykyä heikentäviä tekijöitä (psykkiset/fyysiset)

Perhesuhteissa/ parisuhteessa on aikaisempia ongelmia

Omaishoitoperheellä ei ole tilanteeseensa tai tarpeisiinsa nähden riittävästi apua tai tukea saatavilla

YHTEISTYÖN KÄYNNISTÄMINEN OMAISEN KANSSA

Omaisien hyvä kohtaminen ja kuuleminen

Kiireettömyys	Aito kuuleminen; omaisen huolet ja toiveet	Omaisien todesta ottaminen ja arvostaminen	Vuoropuhelu	Omaisten antaman tiedon huomioiminen
---------------	--	--	-------------	--------------------------------------

Omaisien roolin määrittäminen

Sanoitetaan omaisen merkitys jakson aikana	Sovitaan, millaisia asioita omaisen voi tehdä	Huomioidaan omaisen kokemustietoa potilaasta (asiantuntijuus)	Sovitaan yhteistyökumppanuudesta ja yhteisistä tavoitteista	Käydään yhdessä läpi vastuut; kuka vastaa ja mistä asioista
--	---	---	---	---

Omaisien kriisin tunnistaminen

Tiedustellaan mahdollisista muutoksista omaisen hyvinvoinnissa esim. ruokahalussa, unen määrässä jne.	Havainnoidaan omaisen mahdollisia tunnetilan vaihteluja (kriisin vaiheet)	Käydään läpi omaisen kokemusta läheisen sairastumisesta	Omaisien elämän muut kuormittavat tekijät (työ, talous, pienet lapset jne.)	Ohjataan tarvittaessa erityistyöntekijälle
---	---	---	---	--

SELVITYKSEN TEKEMINEN TERVEYDENHUOLLOSSA

Omaisen edellytykset toimia omaishoitajana

Omaisen tahto ryhtyä omaishoitajaksi?	Omaisen terveydentila suhteessa läheisen hoivaan?	Omaisen toimintakyky suhteessa läheisen hoivaan?	Onko omaisella riittävästi tietoa?	Millaiset ovat omaisen taidot toimia omaishoitajana?	Omaisen mahdollisuudet sitoutua hoivaan?
---------------------------------------	---	--	------------------------------------	--	--

Kodin asumisolosuhteet

Kodin fyysiset esteet (esim. liikkumiselle ja avustamiselle)?	Kodin sijainti esim. palveluihin nähden?	Kodin turvallisuus?	Kodin mukavuudet (esim. lämmitys, vesi)?
---	--	---------------------	--

Alkavan hoiva-/parisuhteen laatu ennen sairastumista

Millainen suhde on ollut ennen sairastumista?	Onko suhteessa ollut turvattomuutta aiheuttavia tekijöitä (esim. kaltoinkohtelu)?	Miten vaikeita tilanteita on aikaisemmin ratkaistu?	Miten sairaus vaikuttaa suhteeseen?	Millaisia voimavaroja perheellä on?
---	---	---	-------------------------------------	-------------------------------------

Sosiaalinen verkosto

Keneen on totuttu turvautumaan, kun on tarvittu apua?	Onko lapsia tai sukulaisia samalla paikkakunnalla?	Yhteydenpito naapureihin?	Aikaisempi kotipalvelun antama tuki?	Kannustetaan pitämään yhteyttä olemassa olevaan tukiverkostoon
---	--	---------------------------	--------------------------------------	--

Perheen taloudellinen tilanne

Onko omainen työssä, työtön, eläkkeellä, opiskelija tms.?	Kuka on vastannut/vastaa taloudellisten asioiden hoidosta?	Aiheutuuko perheelle kohtuutonta ansionmenetystä?	Aiheutuuko sairaudesta tai vammasta kohtuuttomia kustannuksia?	Onko tarvetta edunvalvonnalle?
---	--	---	--	--------------------------------

OMAISEN OHJAAMINEN

Tieto sairaudesta ja toimintakyvystä

Mikä on sairauden ennuste	Millaisia muutoksia sairaudesta aiheutuu	Millaisia näkymättömiä oireita voi olla	Mitä kuntoutuksella voidaan saavuttaa	Kuinka sitovaa hoiva tulee olemaan
---------------------------	--	---	---------------------------------------	------------------------------------

Kuntoutumista edistävä työote

Hoitotoimenpiteissä avustaminen tai tukeminen mallinnettuna	Liikkumisessa ja siirroissa avustaminen mallinnettuna	Arjen toimissa avustaminen mallinnettuna	Kommunikoinnissa avustaminen	Kodin ulkopuolisen osallistumisen tukeminen
---	---	--	------------------------------	---

Sairaudesta aiheutuvat kustannukset ja etuudet

Terveystieteidenhuollonmaksut ja maksukatto	Kelan etuudet: Lääkekustannukset, hoito- ja vammaistuki	Kunnan myöntämät etuudet mm. omaishoidon tuki, toimeentulotuki	Vammaispalvelulain mukaiset etuudet	Muut: mm. Invapysäköintilupa, verovähennykset
---	--	--	-------------------------------------	---

Tukipalvelut

Kunnan kotihoito ja tukipalvelut	Vammaispalvelulain mukaiset palvelut	Lyhytaikaishoito	Yksityiset palvelut	Järjestöjen toiminta	Seurakunnan toiminta
----------------------------------	--------------------------------------	------------------	---------------------	----------------------	----------------------

Tieto omaishoitajuudesta

Mitä on omaishoito	Miten omaishoito vaikuttaa perhe-elämään	Miten omaishoito vaikuttaa omaisen elämään (esim. sitovuus ja vastuu)	Mistä omaisen saa tukea omaan jaksamiseen	Rohkaistaan omasta hyvinvoinnista huolehtimiseen
--------------------	--	---	---	--

Vertaistuki ja kuntoutus

Ensitietopäivät	OVET -valmennus omaishoitajille	Omaishoitajien vertaisryhmät	Kelan ja järjestöjen sopeutumisvalmennuskurssit
-----------------	---------------------------------	------------------------------	---

KOTIUTUKSEN VALMISTELU YHTEISTYÖNÄ

Ennakoivat keskustelut

Omahoitaja ja /tai sosiaalityöntekijä keskustelee omaisen kanssa kahden kesken	Millaisia kotiutussuunnitelmia ollaan tekemässä	Järjestetäänkö hoitoneuvottelu ja mitä omaisen haluaisi ottaa neuvottelussa esille	Millaista tukea perhe toivoisi tuekseen
--	---	--	---

Kartoittavat kotikäynnit

Fysio- tai toimintaterapeutin tai kuntoutusohjaajan yhteydenotto	Avuntarpeen arvioiminen kotiolosuhteissa (kuntoutuja ja omainen)	Asunnonmuutostöiden tarve	Hankittavien apuvälineiden tarve	Omaisen mahdollisuudet toteuttaa läheisen hoitoa kotiolosuhteissa
--	--	---------------------------	----------------------------------	---

Kotilomat

Omaisen arvio kokeilun onnistumisesta	Haasteiden läpikäyminen yhdessä omahoitajan kanssa (lomake)	Kotiutusta tukevien asioiden läpikäyminen yhdessä omahoitajan kanssa (lomake)	Kuntoutujan ja omaisen arvio kotona selviytymisestä jatkossa
---------------------------------------	---	---	--

Kotiutuksesta sopiminen, kotiutusneuvottelu

Perheen näkemyksen selvittäminen	Ammattilaisten näkemys tilanteesta	Kotiutussuunnitelman laatiminen	Tukipalveluista sopiminen
----------------------------------	------------------------------------	---------------------------------	---------------------------

Hoito- ja palvelusuunnitelma (omaishoitoperhe)

Kuntoutujan tarvitsema apu ja tuki sekä voimavarat	Omaisen tuentarpeet ja voimavarat	Mitkä ovat omaisen tehtävät	Mitkä ovat ammattilaisten tehtävät	Millaiset palvelut tukevat omaishoitoa ja omaisen jaksamista	Mihin kriisitilanteessa otetaan yhteyttä	Yhteyshenkilön kirjaaminen
--	-----------------------------------	-----------------------------	------------------------------------	--	--	----------------------------

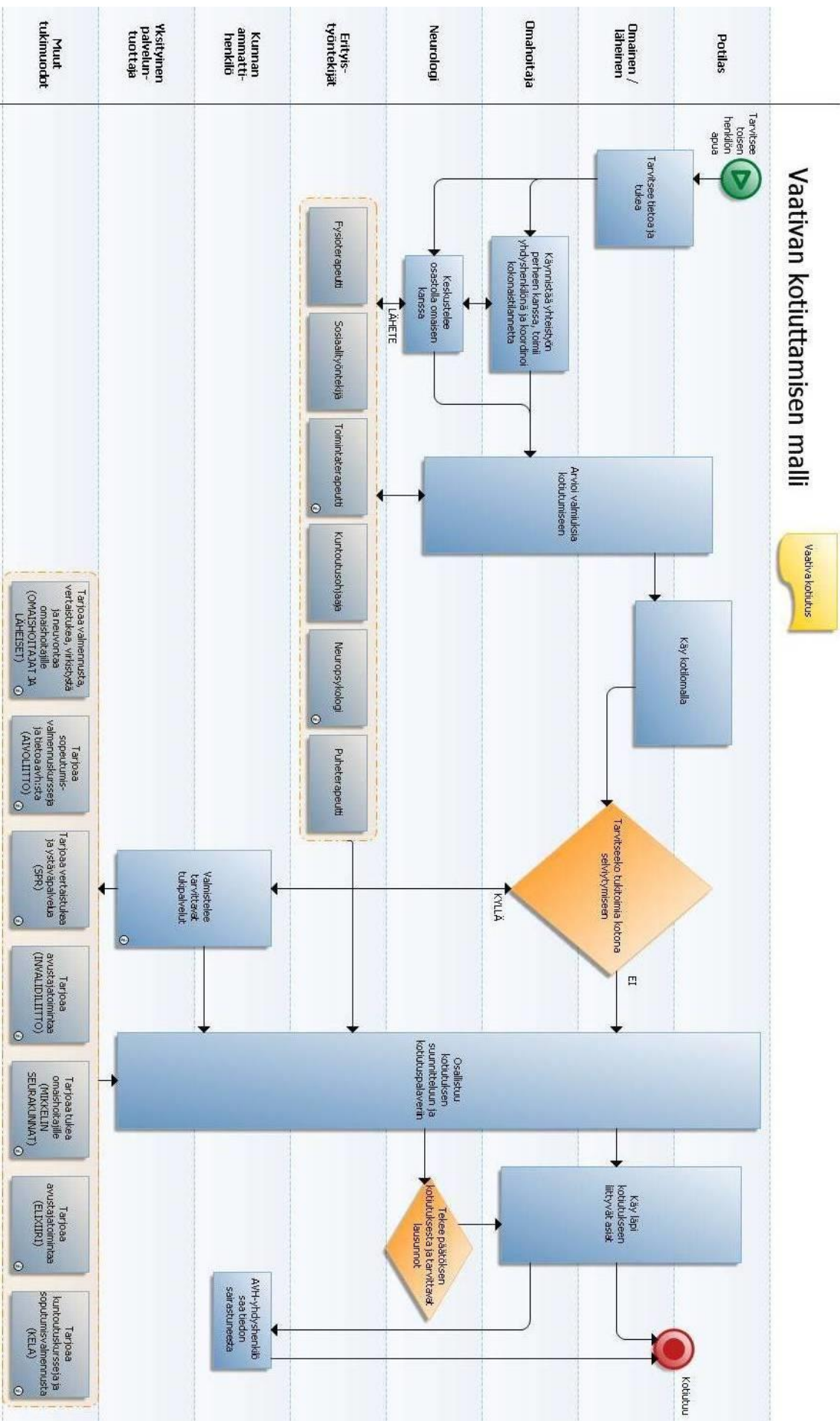
SUUNNITELMIEN TARKISTAMISESTA JA SEURANNASTA SOPIMINEN

Suunnitelmien tarkistaminen kotona (2-4vko)

Yhteyshenkilön yhteydenotto perheeseen	Miten kotiutus on onnistunut	Onko ilmentynyt uusia tuen tarpeita	Suunnitelman muuttaminen tarvittaessa
--	------------------------------	-------------------------------------	---------------------------------------

Vuositarkistus

Yhteyshenkilön yhteydenotto 1xv	Omaishoitajan työterveyshuollon tarkastus	Hoito- ja palvelusuunnitelman päivitys
------------------------------------	---	--

OVET –valmennuksiin osallistuneet henkilöt

Paikkakunta	Naisia	Miehiä	Ikähaitari	Työssä/eläkkeellä	YHT. lukumäärä
Mikkeli (suljetut ryhmät)					
2011	9	1	62-82v	Eläkkeellä	10 henk.
2012	7	-	58-80v	Eläkkeellä	7 henk.
2013	7	2	58-75v	7 Eläkkeellä 2 Osa-aikatyössä	9 henk.
Kangasniemi (avoin ryhmä)					
2012			60-85v	Eläkkeellä	arvio: 5-15 hlö/kerta
Puumala (avoin ryhmä)					
2013			60-85v	Eläkkeellä	arvio: 5-10 hlö/kerta

VALOT –HANKKEEN AIKANA JÄRJESTETYT OSASTOTUNNIT

AJAN-KOHTA	OSASTO	AIHE	Osallistujia
2009	Os.11 (neur.kunt.os)	Omaishoidon arki	9
	Os.5 (Kyyhkylä)	Omaishoidon arki	8
	Sosiaalityönyksikkö	Omaishoidon arki	5
	Lääkinnällinen kuntoutus	Omaishoidon arki	
2010	Os.11 (neur.kunt.os)	Mitä muuttuu kun läheinen sairastuu/vammautuu pitkäaikaisesti	10
		Omaishoitoa tukevat palvelut	9
		Oppaiden ja valmennuksen esittelyt	7
		BIKVA haastattelu	14
	Os.5 (Kyyhkylä)	Mitä muuttuu kun läheinen sairastuu/vammautuu pitkäaikaisesti	8
		Omaishoitoa tukevat palvelut	7
		Oppaiden ja valmennuksen esittelyt	6
		BIKVA haastattelu	7
	Sosiaalityönyksikkö	Mitä muuttuu kun läheinen sairastuu/vammautuu pitkäaikaisesti	6
		Oppaiden ja valmennuksen esittelyt	8
	Lääkinnällinen kuntoutus	Mitä muuttuu kun läheinen sairastuu/vammautuu pitkäaikaisesti	7
		Oppaiden ja valmennuksen esittelyt	7
2011	Os.11 (neur.kunt.os)	Terveystieteiden henkilöstön ja omaisten kohtaamisia arjessa	8
		Kohtaamisen keinulaudalla + ideointia oman yksikön osalta	14
		Omaisen ohjausprosessi + ammattiryhmien prosessikuvausten käynnistäminen	11
	Os.5 (Kyyhkylä)	Terveystieteiden henkilöstön ja omaisten kohtaamisia arjessa	13
		Kohtaamisen keinulaudalla + ideointia oman yksikön osalta	14
		Pelissäntöjen luominen ammattilaisten ja omaisten yhteistyöhön; ideointia	12
		Omaisten ohjauslomake kokeiluun	6
	Sosiaalityönyksikkö	Terveystieteiden henkilöstön ja omaisten kohtaamisia arjessa	4
		Omaisen ohjausprosessi + erityistyöntekijöiden rooli	6
	Lääkinnällinen kuntoutus	Terveystieteiden henkilöstön ja omaisten kohtaamisia arjessa	5
2012	Os.11 (neur.kunt.os)	Omaishoitajan tsekkauksen työstäminen	6
		Vaativan kotiutuksen mallin (QPR) esittely+kotiutuksen tsekkauksista+hoitajan tsekkauksista	6
		Kotiutuksen tsekkauksen kokeilun palautteet	9
	Os.5 (Kyyhkylä)	Osaston omien toimintojen työstämistä ”omaishoitajaystävälliseksi”	14
		Ohj.lomake kokeilun tulokset, ensitieto	12
		Kotiutumisen tsekkauksen työstäminen	5
	Sosiaalityönyksikkö	Omaishoitajien voimavarakyselyn testaaminen + ajankohtaista omaishoidossa	7
		Learning cafe – sosiaalityöntekijän haastattelulomakkeen muotoilemista	10

	Lääkinnällinen kuntoutus	Alustavan ohjausmallin esittely + OVET valmennuksesta tietoa	10
	Os. 24 (neurologia)	Omaishoitajuuden tunnistaminen ja tukeminen	9
2013	Os.11 (neur.kunt.os)	Tiedolla, taidolla, tunteella opas kokeiluun + puhelinhaastattelukutsut jakoon	7
		Arvioinnin tulokset + materiaalifolderit + toimintamallipuun ideointi	6
	Os.5 (Kyyhkylä)	Tiedolla, taidolla, tunteella opas kokeiluun + puhelinhaastattelukutsut jakoon	5
		Arvioinnin tulokset + materiaalifolderit + toimintamallipuun ideointi	10
	Sosiaalityönsikkö	Materiaalifolderit jakoon omaishoitajille	7
		Toimintamallin läpikäyminen	7
	Lääkinnällinen kuntoutus	Materiaalifolderit jakoon omaishoitajille + toimintamalli	8
	Os. 26	Omaishoitajuuden tunnistaminen ja tukeminen	8
	Silmäpoliklinikka	Omaishoitajuuden tunnistaminen ja tukeminen	10
	Päivystyspoliklinikka	Omaishoitajuuden tunnistaminen ja tukeminen	10
	Os. 34	Omaishoitajuuden tunnistaminen ja tukeminen	9

VALOT –hankkeen järjestämät seminaarit vuosina 2009-2013

- 6.5.2010 **KUULLAANKO AIVOHALVAUKSEEN SAIRASTUNUTTA -YMMÄRRETÄÄNKÖ OMAISTA** (osallistujia 80)
Kohderyhmä: sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstö, opiskelijat, opettajat sekä omaishoitoperheet.
Tavoite: tuoda esille sekä sairastuneen että omaisen näkökulma terveydenhuoltoon.
Alustukset: ”Kotini on linnani” merkityksellinen kotona asuminen ja sen tukeminen, Kuinka omaishoitajat ovat kokeneet tulleen kohdatuksi terveydenhuollossa, Aivohalvausperheen kohtaaminen ja kuuleminen sekä Aivohalvaukseen sairastuneen aktiivisen roolin tukeminen hänen omassa elinympäristössään.
Yhteistyötahot: ALTTI –hanke
- 12.5.2011 **AIVOHALVAUS JA PERHE** (osallistujia 80)
Kohderyhmä: sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstö, opiskelijat, opettajat, omaishoitajat sekä päättäjät.
Tavoite: perhelähtöisyyden merkityksen esille nostaminen omaishoitoperheiden tukemisessa.
Alustukset: Yhteistyö omaisten kanssa (yhteiskunnallinen näkökulma), Yhteistyö omaisen kanssa (terveydenhuollon näkökulma), ”Sä oot yks tässä tiimissä, tehdään tää yhdessä”; Omaisten kokemukset yhteistyöstä terveydenhuollon kanssa, Perheenjäsenen ja osaston henkilökunnan yhteistyö terveydenhuollossa ja Perhelähtöisyys omaishoitoperheiden kokemana.
Yhteistyötahot: ALTTI –hanke ja Kyyhkylä
- 13.9.2011 **KUOKKAVIERAS PERHEESSÄ** (osallistujia 120)
Kohderyhmä: sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöstö, kotihoidonhenkilöstö, hoiva alan yrittäjät, opettajat ja opiskelijat sekä muut asiasta kiinnostuneet
Tavoite: kertoa sairauden tuomasta muutoksesta perheessä.
Alustukset: Omaisen kriisi läheisen sairastuessa sekä Sairastumisen vaikutus pari- ja perhesuhteisiin.
- 21.11.2011 **OMAISHOITAJAVIIKON TEMPAUS KAUPPAKESKUS GRAANISSA**
- 23.11.2011 **OMAISHOITAJAVIIKON TEMPAUS KESKUSSAIRAALAN OMAHOITOPISTEESSÄ**
- 25.8.2012 **OHJAAMISEN KEINULAUDALLA** (osallistujia 110)
Kohderyhmä: sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstö, järjestötoimijat, opiskelijat, opettajat, omaishoitoperheet sekä muut asiasta kiinnostuneet
Tavoite: kiinnittää huomio ohjaamisen periaatteisiin sekä ohjaajan ja asiakkaan väliseen vuorovaikutukseen. Katse kohdistui tässä seminaarissa erityisesti omaisten ohjaamiseen.
Alustukset: Tarve omaisten ohjaamiseen sosiaali- ja terveydenhuollossa, Mistä elementeistä ohjaus muodostuu (ohjauskeinoja), Millä tavoin ohjaan omaista omassa työssäni? ja Vuorovaikutus = vuorotellen vaikuttamme toisiimme. Mitä se tarkoittaa ohjaustilanteessa?
- 25.11.2012 **TUNNISTATKO OMAISHOITAJAN** –tempaus
Mikkelin kauppakeskus Stellassa järjestetty avoin yleisötapauhtuma, jossa kolmen eri näytellyn sekä kirjoitetun tarinan kautta kauppakeskuksen asiakkaita heräteltiin tunnistamaan

omaishoitotilanteita. Tempauksessa jaettiin myös tietoa omaishoitajuudesta sekä mahdollisista tukitoimista.

- 21.3.2013 **Omaisyhteistyö pysyväksi käytännöksi, kohti luottamuksellista yhteistyötä** (osallistujia 33)
Kohderyhmä: laitoshoidon sekä palvelutalojen henkilökunta
Tavoite: edistää omaisten ja ammattihenkilöstön välistä yhteistyötä sekä valmentaa kohtamaan muutos- ja siirtymävaihetta läpikäyviä asiakkaita ja heidän omaisiaan.
Alustukset: Omaisyhteistyö -kohtaamisen haasteita muutostilanteissa, Valot -hanke Onnistunut yhteistyö omaisen kanssa ja Polkuja omaisyhteistyön kehittämiseen, kuinka tästä eteenpäin?
Yhteistyötahot: Omaisena edelleen Tuija Kotiranta
- 18.4.2013 **OMAISYHTEISTYÖ POTILAS- JA VAMMAISJÄRJESTÖISSÄ** (osallistujia 12)
Kohderyhmä: potilas- ja vammaisjärjestöjen aktiivitoimijat ja työntekijät
Tavoite: pohtia omaisten roolia potilas- ja vammaisjärjestöissä sekä kuulla millaisia lähestymistapoja omaishoitoperheiden tukemiseen on kehitetty Joensuussa järjestöjen yhteistyönä.
Alustukset: Omainen ja omaishoitajuus, Joensuun omaishoidon verkoston malleja ja kokemuksia, Ovet omaishoitajavalmennus järjestöjen yhteistyönä (Joensuu) sekä pariskuntaryhmit ja Miten voisimme Mikkeliissä hyödyntää päivän ideoita?
Yhteistyötahot: Joensuun Yhteinen polku –hanke ja Estery
- 28.5.2013 **OMAISHOITOA TIEDOLLA, TAIDOLLA JA TUNTEELLA** (osallistujia 40)
Kohderyhmä: omaishoitajat sekä muille asiasta kiinnostuneille.
Tavoite: nostaa esille omaishoidon moninaisuutta sekä tieto-taitoa, jota heillä on tai on kehittymässä. Seminaari toimi samalla Leena Herrasen eläkkeellesiirtymisjuhlanä.
Puheenvuorot: Omaishoidon neljä vuoden aikaa, Omaisen asiantuntijuus kotona ja terveydenhuollossa ja Omaishoitoa tiedolla, taidolla ja tunteella.
- 29.11.2013 **JOTTA EMME UNOHTAISII –loppuseminaari** (osallistujia 100)
Kohderyhmä: omaishoitajat, ammattilaiset, päättäjät sekä kaikki asiasta kiinnostuneet.
Tavoite: puheenvuorot muistuttavat kuulijoita hankkeiden tuloksista sekä omaishoitajien ja perheen tärkeästä roolista sosiaali- ja terveydenhuollossa.
Puheenvuorot: Valot ja Valmu –hankkeiden tulokset, Omaishoito tulevaisuuden valokeilassa, Foorum teatterin keinoin esitettyä vuorovaikutusta muistisairaana perheessä sekä perhe ja omaistyö muistisairaiden hoidossa.
Yhteistyötahot: Mikkelin seudun Muisti ry:n Valmu –hanke.

VALOT –PROJEKTIN PUHEENVUOROT ERI TILAISUUKSISSA 2012-2013

Valot luennot	Aika	Työntekijä	Paikka
Tunnistatko omaishoitajan	26.1.-12	Maarit	Mikkelin ammattikorkeakoulu (MAMK) Sosiaalisieniorien tapaaminen
Valot esittely, omaisen ohjaaminen	27.8.-12	Maarit, Leena	Mikkelin keskussairaala (MKS) osastonhoitajien palaveri
Valot esittely, omaisen ohjaaminen	5.9.-12	Maarit, Leena	MKS; lääkäreiden meeting
Onneksi on omaishoitaja	4.10.-12	Maarit	Lähemäen seurakuntatalo, eläkeläisten kerho
Omaishoitajan ohjausmalli	11.10.-12	Maarit	MKS Sos.työnyksikkö + Kokkolan sos.työntekijät
Onneksi on omaishoitaja	30.10.-12	Maarit	Tenhola
Omaishoitajien moniammatillinen ohjausmalli terveydenhuollossa	30.1.-13	Maarit	Joensuu Omaisyyhteistyö -seminaari
Kriittiset pisteet omaishoitoperheiden kanssa tehtävässä yhteistyössä	6.2.-13	Maarit	Seinäjoki Kuka kuulisi omaisen toiveen -seminaari
”Onneksi on omaishoitaja”	21.2.-13	Maarit	Lehmuskylän srk eläkeläisten kerho
”Sä oot yks tässä tiimissä, tehdään tää yhdessä”	13.3.-13	Maarit	Helsinki Sosiaalialan asiantuntijapäivät
”Sä oot yks tässä tiimissä, tehdään tää yhdessä” Yhteistyö hoivavastuuta aloit- tavien omaisten kanssa	14.3.-13	Leena	Helsinki Sairaanhoitajapäivät
Mistä tukea AVH:een sairastuneen omaiselle?	16.4.-13	Maarit	MKS AVH-yhdyshenkilöiden koulutus
Arjen iloja omaishoidossa	9.10.-13	Maarit + Ritva	MAMK Vanhus foorum
”Pidämme huolta, pidämme puolta”	19.11.-13	Maarit	Mikkelin päiväkeskus Muistiyhdistyksen ryhmä
Valot –projektin tulokset ja omaishoi- toviikon teema	24.11.-13	Maarit	Haukivuori Omaishoidon kirkkopyhä
Valot –projektin tulokset ja toimin- tamalli	10.12.-13	Maarit	Mikkeli Näin homma toimii -seminaari

Omaishoitajien vertaisryhmiin osallistuneet henkilöt vuosina 2009-2013

Paikkakunta	Naisia (arvio)	Miehiä (arvio)	Ikähaitari (arvio)	Työssä/eläk- keellä (arvio)	YHTEENSÄ osallistu- jia /vuosi (keskiarvo)
Anttola	100%	-	55-85v.	Eläkeläisiä 98%	93 henk. /v.2009 63 henk. /v.2010 43 henk./v.2011 56 henk./v.2012 49 henk./v.2013
Haukivuori	80%	20%	55-85v.	Eläkeläisiä 95%	63 henk./v.2009 63 henk./v.2010 63 henk./v.2011 70 henk./v.2012 78 henk./v.2013
Hirvensalmi	80%	20%	55-85v.	Eläkeläisiä 95%	40 henk./v. 2009 48 henk. /v.2010 62 henk. /v.2011 66 henk./v.2012 71 henk./v.2013
Juva	80%	20%	55-85v.	Eläkeläisiä 90%	99 henk./v. 2009 80 henk./ v.2010 66 henk./v.2011 64 henk./v.2012 53 henk./v.2013
Kangasniemi	80%	20%	55-85v.	Eläkeläisiä 95%	150 henk./v. 2009 140 henk./ v.2010 80 henk./v.2011 370 henk./v.2012 274 henk./v.2013
Mikkeli naisten ryhmä	100%		65-85v.	Eläkeläisiä 95%	56 henk./ v.2009 63 henk./ v.2010 54 henk./v.2011 59 henk./v.2012 50 henk./v.2013
Mikkeli toiminnallinen ryhmä	100%		60-85v.	Eläkeläisiä 95%	54 henk. /v.2010 57 henk./v.2011 57 henk./v.2012 58 henk./v.2013
Mäntyharju	70%	30%	55-85v.	Eläkeläisiä 90%	117 henk./v.2009 96 henk. /v.2010 95 henk./v.2011 88 henk./v.2012 98 henk./v.2013
Pertunmaa	70%	30%	55-85v.	Eläkeläisiä 90%	93 henk./v.2009 45 henk./v.2010 20 henk./v.2011 32 henk./v.2012 60 henk./v.2013

Puumala	70%	30%	55-85v.	Eläkeläisiä 90%	63 henk./ v.2009 64 henk./v.2010 72 henk. /v.2011 80 henk./v.2012 76 henk./v.2013
Ristiina	80%	20%	55-85v.	Eläkeläisiä 95%	72 henk./v.2009 63 henk./v.2010 63 henk./v.2011 140 henk./v.2012 81 henk./v.2013

Omaishoitajien ohjaus ja neuvontatyö vuosina 2009-2013

Vuosi	Aihe	Omaishoitajien lkm
2009	ei tilastointia	ei tilastointia
2010	Omaishoito ja omaishoidon tuki, Lomat ja kuntoutus Omaishoidon lopettaminen	18
2011	Omaishoito ja omaishoidon tuki, Lomat ja kuntoutus Omaishoitajan uupumus, Omaishoidon loppuminen	24
2012	Omaishoito ja omaishoidon tuki, Etuudet ja palvelut Omaishoitajan jaksaminen, Edunvalvonta / oikaisupyynnöt Lomat ja kuntoutus	13
2013	Omaishoito ja omaishoidon tuki, Etuudet ja palvelut, Omaishoitajan jaksaminen, Edunvalvonta / oikaisupyynnöt Lomat ja kuntoutus, vapaapäiväjärjestelyt	19